

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

**Teoretické a praktické otázky společného
jmění manželů**

Diplomová práce

Silvia Kubešová

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Praha, září 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 1.9.2009

Silvia Kubešová

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 1.9.2009

Silvia Kubešová

Obsah

Úvod	1
1. Historie majetkových vztahů manželů.....	3
1.1. Právní úprava podle Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811	3
1.2. Právní úprava v letech 1918 – 1950.....	4
1.3. Právní úprava podle zákona o právu rodinném č.265/1949.....	4
1.4. Právní úprava podle občanského zákoníku č.40/ 1964 Sb.....	5
1.5. Právní úprava podle zákona č. 131/1982 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)	6
1.6. Právní úprava podle zákona č. 509/1991 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)	7
1.7. Právní úprava podle zákona č.91/1998 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)	8
2. Teoretické vymezení pojmu společného jmění manželů; jakož i jeho vymezení provedené v občanském zákoníku.....	9
3. Vznik společného jmění manželů	11
3.1. Odložení vzniku společného jmění manželů	11
4. Předmět společného jmění manželů	13
4.1. Majetek tvořící společné jmění manželů (aktiva).....	14
4.1.1. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě smlouvy	16
4.1.2. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě jiných skutečností	18
4.2. Závazky společného jmění manželů (pasiva)	20
4.3. Výlučný majetek manželů	21
4.3.1. Věci získané dědictvím.....	22
4.3.2. Věci získané darem.....	22
4.3.3. Věci sloužící podle své povahy osobní potřebě jen jednoho z manželů.....	22

4.3.4. Věci nabyté jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela.....	23
4.3.5. Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.....	24
5. Obsah společného jmění manželů	25
6. Společné jmění a podnikání	31
6.1. Právní úprava	31
6.2. Vklad do obchodní společnosti.....	32
6.3. Odepření souhlasu manžela s použitím společného jmění k podnikání, podnikání bez souhlasu, odvolání již uděleného souhlasu s podnikáním.....	33
6.4. Zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu.....	33
6.5. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely	34
6.6. Obchodní podíl	35
7. Modifikace společného jmění manželů	36
7.1. Smluvní modifikace.....	36
7.1.1. Rozšíření společného jmění manželů	38
7.1.2. Zúžení společného jmění manželů.....	39
7.1.3. Změna doby vzniku společného jmění manželů.....	40
7.1.4. Změna správy společného jmění manželů	40
7.1.5. Předmanželská smlouva.....	41
7.2. Modifikace soudním rozhodnutím.....	41
7.2.1. Zúžení společného jmění manželů podle §148 odst.1	42
7.2.2. Zúžení společného jmění manželů podle §148 odst.2	43
7.2.3. Vypořádání zúženého společného jmění manželů.....	43
8. Zánik a obnovení společného jmění manželů.....	45
8.1. Zánik společného jmění manželů	45
8.2. Obnovení společného jmění manželů	46

9. Vypořádání společného jmění manželů	47
9.1. Dohoda manželů (§150 odst.1 a 2)	50
9.2. Soudní rozhodnutí (§150 odst.3)	52
9.3. Zákonná domněnka (§150 odst.4)	53
9.4. Insolvenční zákon a zánik a vypořádání společného jmění manželů	54
10. Závěr	56
Seznam zkratk	57
Použitá literatura	58
The Abstract	60
Klíčová slova (The Key Words).....	61

Úvod

Od 1.ledna 1950 se podle zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném začal v českých zemích uplatňovat ve vztazích mezi manžely institut majetkového společenství vznikající uzavřením manželství přímo ze zákona (tzv. zákonné majetkové společenství manželů).

Do té doby, tj. za účinnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, platil v českých zemích mezi manžely systém samostatného – odděleného (parafernálního) majetkového jmění manželů; pokud mělo být mezi manžely založeno jejich majetkové společenství (§1233 - §1236 OZO), muselo to být mezi manžely výslovně sjednáno.

Od 1.4.1964 došlo zákonem č.40/1964 Sb. ve vývoji manželského majetkového společenství k výrazné změně. Ta spočívala v tom, že manželské majetkové společenství začalo být opět upravováno v rámci občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., tentokrát pod označením osobní bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Kromě toho, že takto nově označený institut byl praven v občanském zákoníku, čímž došlo k odtržení od úpravy osobních vztahů mezi manžely (ty totiž zůstaly nadále upraveny v nově přijatém zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., tato nová zákonná úprava se týkala pouze tehdy rozlišovaného osobního majetku a z něho pouze osobních vlastnických práv. Pokud šlo o jiná majetková práva, než právo osobního vlastnictví jakož i o závazky, trvalo poměrně dlouhou dobu než právní praxe a teorie (srov. Občanský zákoník, Komentář Praha – Panorama, 1987, díl I., str. 528) našly pro takové případy přijatelné řešení v podobě analogického použití úpravy o osobním bezpodílovém vlastnictví jako úpravy obsahem a účelem nejbližší.

Od 1.4.1998 (srov. novelu č.91/1998 Sb.) bylo na základě poznatků právní teorie, zejména však zkušeností právní praxe, zavedeno v občanském zákoníku společné jmění manželů. Jak z tohoto označení vyplývá, společné jmění manželů může mít za svůj předmět opět nejen majetek – aktiva, nýbrž i závazky – pasiva.

Tímto velmi stručným přehledem vývoje manželského majetkového společenství chce být již v úvodu zdůrazněno, že neustálé změny v jeho úpravě, konkrétně změny v jeho označování, zejména však v jeho právním režimu, a to v poměrně historicky krátké době nebyly a nejsou pro potřebnou stabilizaci majetkových poměrně mezi

manžely pozitivní. Tyto stálé změny představují jak pro manžele, tak pro aplikující orgány státu nežádoucí kolísání a nejistotu. Přitom princip právní jistoty spojený úzce s požadavkem předvídatelnosti práva tvoří jeden z hlavních právních principů uplatňující se v právním státě (čl.1 Listiny základních práv a svobod).

To vše klade značné nároky na dobře zvolenou koncepci příští úpravy manželského majetkového společenství.

Podrobné vyličení historie manželského majetkového práva je věnována další zvláštní kapitola.

1. Historie majetkových vztahů manželů

1.1. Právní úprava podle Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811

Všeobecný též obecný občanský zákoník (dále již jen OZO) z 1.června 1811, čís.946 Sb.z.s. s účinností od 1.ledna 1812 a s platností pro všechny země, které tvořily tehdejší císařství rakouské (kromě zemí koruny uherské) realizoval jako první na zdejším území princip **odděleného majetku manželů**. Majetková práva manželů byla touto úpravou založena na zásadě, že každý z nich nabýval majetek samostatně.

Tento zákoník však zároveň umožňoval, aby si manželé mezi sebou smluvně založili majetkové společenství, označované jako **společenství statků** (§1233 a §1237 OZO).

Protože již samotná koncepce manželství vyplývala z nerovnoprávného postavení žen, projevovala se tato nerovnoprávnost i v úpravě majetkových vztahů. Pokud manželé neuzavřeli mezi sebou zvláštní smlouvu, mělo se za to, že každý nabýval věci individuálně výhradně pro sebe; do svého vlastnictví v pochybnostech však platilo, že věc nabývá do vlastnictví manžel.¹

Vlastnické právo v sobě tehdy zahrnovalo i volnou správu majetku, jakož i dispozici s ním a s jeho užitky. Omezeno mohlo být jen tzv. **svatebními smlouvami**, tj. institutem, na základě kterého byl majetek nabýván buď do společenství statků nebo pro zaopatření jednoho z manželů do jeho výlučného vlastnictví. Smlouvy podléhaly dispozitivní úpravě. Byly uzavírány nejen mezi manžely, nýbrž i snoubenci.

Pokud se týče slovenské úpravy manželského majetkového práva, ta vycházela z uherské úpravy. Ta byla založena na dvou principech, a to principu **osobního majetku (tzv.parafernálního)** a na principu **spolunabytého jmění (tzv.koakvizičního)**.² Do koakvizice patřil majetek, který manželé nabyli za trvání manželství a zahrnoval jak aktiva tak pasiva. Do parafernálního majetku mohli manželé

¹ Rouček F.,Sedláček J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, Díl V. Praha: Linhart, 1937, str. 523: „Jestli neučinili manželé zvláštní úmluvy o užívání svého jmění, podrží každý manžel své dřívější vlastnické právo a na to, čeho každá strana za manželství nabude a jakýmkoliv způsobem dostane, nemá druhá nároku. V pochybnostech se má za to, že bylo nabyto mužem“.

² Rouček F.,Sedláček J. cit. dílo, str. 503 - 517

nabývat před uzavřením manželství, ale po dobu trvání manželství za existence zvláštních předpokladů (nejčastěji dědění či nabytí daru).

1.2. Právní úprava v letech 1918 – 1950

Spolu se vznikem samostatné Československé republiky v roce 1918 došlo k převzetí rakouského Všeobecného občanského zákoníku (ve znění pozdějších novel), a to na základě tzv. recepčního zákona č.11/1918. Protože však na československém území vládla právní roztržičnost (slovenská právní úprava vycházela především z koncepce uherské), bylo třeba zahájit přípravu na nové unifikované kodifikaci občanského práva. Přestože se podařilo prosadit některé dílčí změny a modernizaci určitých oblastí recipovaného rakouského občanského zákoníku, práce na novém občanském zákoníku byly přerušeny v roce 1938. Majetkové poměry mezi manžely se tak řídily úpravou rakouskou až do roku 1950.

1.3. Právní úprava podle zákona o právu rodinném č.265/1949

Po únoru 1948, kdy se uchopila politické a hospodářské moci Komunistická strana Československa a stala se vedoucí silou státu a společnosti, tvořilo významný předěl pro celý další právní vývoj přijetí Ústavy 9.května. Ta položila základy tehdejšího nového právního řádu a uspořádání. Nového v tom směru, že došlo ke zpretrhání (diskontinuitě) vazeb s předchozím právním řádem první republiky, tj. s rakouským právem a tím i se středoevropskou právní tradicí. Vybudování jednotlivých částí nového československého právního řádu bylo spojeno s přijetím zcela nových právních předpisů. Šlo zejména o přijetí základních právních předpisů, které byly pro ucelenost svých úprav označovány jako kodexy. Tyto nové právní předpisy byly přijaty ve dvouletém období let 1948 – 1950 (tzv. právnícká dvouletka).

Jedním z těchto základních kodexů byl i zákon o právu rodinném č.265/1949, který nabyl účinnosti od roku 1950. Až do této doby byla úprava rodinněprávních vztahů integrální součástí úpravy občanského práva (srov. již výše zmiňovanou úpravu Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811). Pro navrhované vynětí úpravy rodinněprávních vztahů z občanského práva bylo tehdy pod silicím sovětským vlivem argumentováno zejména tím, že rodinněprávní osobní vztahy je nezbytné oddělit od úpravy „ponižujících“ rodinněprávních majetkových vztahů. Z toho důvodu tento kodex

mj. zavedl zcela odlišnou úpravu majetkových vztahů mezi manžely. Opustil princip odděleného majetku manželů a vytvořil institut tzv. **zákoného majetkového společenství manželů**.

Do zákoného majetkového společenství manželů byl tehdy zahrnut veškerý majetek nabytý za trvání manželství (to platilo, i když bylo manželství uzavřeno před účinností tohoto zákona). Rozsah zákoného majetkového společenství manželů vyplýval přímo ze zákona. Obsahoval veškerý majetek (jak aktiva, tak pasiva), který nabyl kterýkoliv z manželů za trvání manželství s výjimkou toho, co některý z nich nabyl dědictvím nebo darem nebo to, co sloužilo jeho osobním potřebám či výkonu povolání. Pokud šlo o závazky, i ty byly integrální součástí zákoného majetkového společenství s výjimkou závazků vzniklých před uzavřením manželství a popř. vzniklých na samostatném majetku (§22 - §29).

Tato úprava zákoného majetkového společenství manželů však ponechávala manželům možnost si dohodou sepsanou nejprve ve formě soudního zápisu, později formou notářského zápisu, stanovit rozsah jmění jim společného jinak.³ Šlo o poměrně širokou dispozitivní podobu tohoto institutu. Bylo dokonce možno posunout vznik majetkového společenství až ke dni zániku manželství.

Zákoné majetkové společenství zanikalo smrtí jednoho z manželů nebo rozvodem. Jakmile společenství zaniklo, platilo o tomto majetku ustanovení o podílovém spoluvlastnictví, přičemž podíly manželů byly rovné.

1.4. Právní úprava podle občanského zákoníku č.40/ 1964 Sb.

Úprava majetkových poměrů manželů, která byla až doposud součástí práva rodinného, byla přesunuta do občanského zákoníku č.40/1964 Sb. Nešlo však o komplexní přesunutí institutu zákoného majetkového společenství, nýbrž o zavedení **nové a kogentní soukromoprávní formy bezpodílového spoluvlastnictví manželů**, (§143 až §151).

Existovalo-li manželství a zákoné majetkové společenství ke dni 1.4.1964, pak tímto dnem zaniklo a vzniklo bezpodílové majetkové společenství (§500 odst.1).

³ *Dvořák, J.* Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.57

Bezpodílovost společenství znamená, že není vyjádřen podíl ani míra účasti spoluvlastníka – manžela – na společné věci, což je typické u podílového spoluvlastnictví. Bezpodílovostí se vyjadřovalo stejné postavení muže a ženy jako manželů, kteří se společně přičiňují podle svých sil a schopností o rozkvět manželstvím založené rodiny.⁴

Bezpodílové spoluvlastnictví tvořilo vše, co mohlo být předmětem individuálního osobního vlastnictví, bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství s výjimkou věcí získaných dědictvím, darem a věcí, kterou dle své povahy sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání (§143). V §127 bylo např. uvedeno, že předmětem osobního vlastnictví jsou příjmy a úspory z práce a ze sociálního zabezpečení, věci domácí a osobní potřeby, rodinné domky a rekreační chaty.

Naopak do bezpodílového spoluvlastnictví nespádaly pohledávky a jiné majetkové hodnoty, které nebylo možné považovat ze věci, právě tak jako dluhy.

Šlo o úpravu kogentní, tj. bez možnosti upravit majetkové poměry mezi manžely jakoukoliv jejich dohodou. V opačném případě by se jednalo o rozpor s celou zákonnou koncepcí tohoto institutu.

Za trvání manželství mohlo dojít k zániku bezpodílového spoluvlastnictví jen výjimečně, a to buď přímo ze zákona – ex lege (na předlužený majetek byla nařízena likvidace a došlo-li k soudnímu výroku o propadnutí majetku některého z manželů), anebo na základě rozhodnutí soudu (tak tomu mohlo být jen ze závažných důvodů, zejména, pokud by další trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů odporovalo pravidlům socialistického soužití §148 odst.2).

1.5. Právní úprava podle zákona č. 131/1982 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)

Šlo o první novelu, kterou se měnil a doplnil občanský zákoník č.40/1964 Sb. Tato novela zavedla **právní domněnku vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví** manželů po jeho zániku, pokud k vypořádání nedošlo do tří let. Neučinili-li vypořádání sami manželé dohodou nebo nebylo-li bezpodílové spoluvlastnictví manželů na návrh podaný jedním z manželů soudem vypořádán, pak ohledně movitých věcí platilo, že se

⁴ Radvanová, S., Štěpina, J. Majetkové otázky v manželství a rodině. Praha: Orbis, 1967, s.17

manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci z bezpodílového spoluvlastnictví manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užíval. O ostatních movitých a nemovitých věcech platilo, že jsou v podílovém spoluvlastnictví, přičemž podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platilo přiměřeně o ostatních majetkových právech společných manželům (§149 odst.4).

Další novotou zavedenou touto novelou byl institut **relativní neplatnosti právních úkonů manželů** (§40a ve spojení s §145). Podle této úpravy platilo, že běžné záležitosti týkající se společných věcí manželů může vyřizovat každý z nich; v ostatních záležitostech však je již třeba souhlasu obou manželů; jinak by byl právní úkon stížen relativní neplatností.

1.6. Právní úprava podle zákona č. 509/1991 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)

Tato základní novela občanského zákoníku podstatně změnila i majetkové poměry mezi manžely. Zavedením §143a získává dosavadní úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů povahu dispozitivních ustanovení. Avšak i smluvní odchylky provedené ve společných majetkových záležitostech podléhají přísným formálním náležitostem (srov. požadavek notářského zápisu).

Podle této novely může být napříště předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů vše, co může být předmětem vlastnictví (překonání rozlišování do té doby uznávaných jednotlivých typů a forem vlastnictví).

Tato novela zároveň řešila novou problematiku, totiž vztah mezi rozsahem bezpodílového spoluvlastnictví manželů a majetkem, který byl nově nabyt podle předpisů o restituci majetku.⁵ Podle této úpravy vydaný majetek nespadá do bezpodílového spoluvlastnictví manželů za předpokladu, že v době odnětí byl předmětem vlastnictví pouze jednoho z manželů. Z toho lze argumentací „a contrario“ dovodit, že v případě, že oprávněnými restituenty jsou oba manželé, případně v těchto případech vydaný majetek do bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

⁵ Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3.vydání. MU v Brně: Doplněk, 2002, s.133, Zoulik, F. Občanský zákoník. Komentář. Svazek 10. Praha: Trizonia, 1992, s.106

1.7. Právní úprava podle zákona č.91/1998 Sb. (novela občanského zákoníku č.40/1964 Sb.)

Do té doby platná úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů byla zásadně změněna zákonem č.91/1998 Sb. Cit. zákonem byl institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů přeměněn na institut společného jmění manželů.

Oba instituty mají sice některé společné rysy, ale jsou však odlišné co do názvu, předmětu, rozsahu, obsahu i zániku.⁶

Bezpodílové spoluvlastnictví manželů se zákonem č.91/1998 Sb. automaticky transformovalo do společného jmění manželů s podmínkou, že v době účinnosti tohoto zákona existovalo. Pokud však došlo před účinností zákona č. 91/1998 Sb. k zániku bezpodílového spoluvlastnictví, leč jeho vypořádání proběhlo až po účinnosti cit. zákona, společné jmění manželů nevzniklo (R 20/2000).

Podstatnou změnou v úpravě společného jmění manželů bylo vymezení předmětu společného jmění manželů. Do něho jsou napříště výslovně řazeny i závazky. Tuto změnu lze jednoznačně označit za zásadní.

⁶ K tomu rozsudek NS ČR ze dne 26.9.2000, sp.zn. 30 Cdo 1803/2000, Právní rozhledy č.6, 2003, s.307

2. Teoretické vymezení pojmu společného jmění manželů; jakož i jeho vymezení provedené v občanském zákoníku

Společné jmění manželů je zákonem stanovená právní forma, která upravuje vzájemné majetkové vztahy manželů.

Pojem společného jmění manželů byl u nás zaveden zákonem č. 91/1998 Sb., který nahradil do té doby existující úpravu bezpodílové spoluvlastnictví manželů obsahovala některé nedostatky, na které již delší dobu právní teoretici i praxe upozorňovali. Ačkoliv oba instituty, tj. společné jmění manželů a bezpodílové spoluvlastnictví manželů mají některé společné rysy, jsou jinak odlišné co do názvu, předmětu, rozsahu, obsahu i zániku.

Institut společného jmění manželů je zařazen v občanském zákoníku do části druhé, která upravuje „věcná práva“. Pod hlavu první je systematicky řazeno vlastnické právo, pod hlavu druhou spoluvlastnictví a nikoliv systematicky přesně i společné jmění.

V §136 odst.1 je upraveno klasické spoluvlastnictví, tj. případy, kdy věc může být v podílovém spoluvlastnictví více vlastníků.

V §136 odst.2 je naproti tomu upraveno společné jmění manželů, tj. institut, který může vzniknout jen mezi manžely. Z hlediska systematického lze o společném jmění manželů říci, že se jedná o určitý zvláštní druh spoluvlastnictví. Podle gramatického a logického výkladu však lze konstatovat, že společné jmění není podílovému spoluvlastnictví podřazené.

V čem jsou rozdíly?

Podílové spoluvlastnictví je druh spoluvlastnictví, ve které podíl vyjadřuje míru, jakou se příslušný spoluvlastník podílí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví společné věci (§137). Hovoří se též o tzv. ideálním spoluvlastnictví, tj. spoluvlastnictví, ve kterém všichni spoluvlastníci vykonávají stejná práva a povinnosti ke společné věci. To je zásadní rozdíl od tzv. reálného spoluvlastnictví, kde jednotlivým vlastníkům přísluší práva k přesně určené části nedílné věci.

Naproti tomu společné jmění manželů vychází ze zásady, že věci, které jsou součástí společného jmění, patří oběma manželům bez určení podílu (podíly vystoupí, jak bude vysvětleno ještě dále, do popředí až při vypořádání společného jmění- srov.

dále). To znamená, že každý z manželů je vlastníkem věci jako celku, přičemž jeho vlastnické právo je omezeno stejným vlastnickým právem manžela druhého.⁷

Občanským zákoníkem jsou kogentně vymezeny subjekty, mezi kterými může společné jmění manželů vzniknout. Takovými subjekty jsou pouze manželé. Vedle společného jmění mohou mít manželé i svůj oddělený majetek, popř. majetek v podílovém spoluvlastnictví.

Společné jmění manželů – na rozdíl od podílového spoluvlastnictví – zahrnuje, jak naznačuje již samo označení, že vedle věci (movitých i nemovitých) mohou být jeho předmětem i majetková práva a závazky. Z toho je patrné, že společné jmění manželů je širším institutem, než bylo bezpodílové spoluvlastnictví.

Platný institut společného jmění manželů je předmětem určité kritiky teorie i praxe. Je mu mj. vytýkána roztržitost jeho úpravy (majetkové vztahy jsou upraveny nejen v občanském zákoníku, ale i v občanském soudním řádu, v zákoně o rodině, v insolventním zákoně, v trestním zákoníku), jeho nepřehlednost, jakož i celková systémová neprovázanost s ostatními ustanoveními.

⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 816

3. Vznik společného jmění manželů

Podle §136 odst.2 může společné jmění manželů vzniknout jen mezi manžely. Z toho vyplývá, že společné jmění manželů je nerozlučně spjato s existencí manželství.

Mezi jinými subjekty společné jmění manželů nevzniká. Subjekty společného jmění manželů proto nejsou a nemohou být rozvedeni manželé nebo osoby žijící v obdobném svazku jako druh s družkou, právě tak jako osoby stejného pohlaví žijící v registrovaném společenství podle zák. č.115/2006 Sb. o registrovaném partnerství.

Z toho, co bylo řečeno, je třeba dovodit, že společné jmění manželů vznikne i v manželství neplatném (srov. R 42/72); naproti tomu však nevzniká v manželství zdánlivém (non matrimonium), kdy snoubenci jsou přesvědčeni, že formální obřad byl v pořádku, avšak obřad nebyl objektivně platný a manželství vůbec nevzniklo (srov. §17a zák.č. 94/1963 Sb. o rodině).

Lze tedy uzavřít, že vznik společného jmění manželů je vázán na formálně platné manželství a vzniká i v takovém manželství, které sice bylo věcně neplatné, ale kde neplatnost nebyla ještě soudně vyslovena.⁸ Okamžikem právní moci výroku o neplatnosti manželství zaniká společné jmění manželů, tj. obdobně, jako je tomu při rozvodu manželství.⁹

Vznik manželství je sice důležitým aktem pro vznik společného jmění manželů, avšak ani samotné uzavření manželství nevede ještě ke vzniku společného jmění manželů. Je totiž třeba, aby zároveň došlo k nabytí majetku samotného (roz. takového majetku, který není ze zákona ze společného jmění vyloučen).

Předpokladem vzniku společného jmění manželů však není ani společné bydlení manželů, ani vedení společné domácnosti či manželské soužití (srov. i R 104/67).

3.1. Odložení vzniku společného jmění manželů

Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik jejich společného jmění až ke dni zániku manželství s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti (§143a odst.2). To tedy znamená, že s výjimkou věcí, které nemohou být z předmětu společného jmění manželů vyloučeny

⁸ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2009, s. 41

⁹ Tamtéž.

(srov. věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti), nabývá věci každý z manželů v průběhu manželství do svého samostatného vlastnictví (stejně jako při režimu tzv. odděleného majetku) a nebo nabývají vlastnictví, tj. do podílového spoluvlastnictví. Podobně tak mohou učinit i muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství – snoubenci (§143a odst.3).

Kromě smluvního odložení vzniku společného jmění manželů, existují i zákonné důvody pro odložení vzniku společného jmění manželů. Tak je tomu podle §276 odst.1 zák.č.182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), podle kterého po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu nemůže vzniknout nové společné jmění manželů. Pokud by dlužník uzavřel nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů až ke dni zániku těchto účinků.

Závěrem lze shrnout, že společné jmění manželů vzniká uzavřením manželství. Tam, kde si manželé smlouvou vznik společného jmění vyhradili až ke dni zániku manželství, i v tomto případě společné jmění manželů vzniká, avšak je omezeno pouze na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti (blíže o tom kapitola 7.1.3).

4. Předmět společného jmění manželů

Došlo-li k uzavření manželství, je součástí vzniklého společného jmění manželů vše, co manželé – až na stanovené výjimky – za trvání manželství nabyli, ať už společně nebo individuálně. Tak se vytváří masa společného jmění manželů. Jejím hlavním znakem je dynamičnost, tj. stále se mění, vyvíjí. Zpravidla denně do společného jmění manželů něco přibývá a naopak něco z něj vystupuje.

Pojem jmění je zpravidla charakterizován jako¹⁰ „...souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot patřících určité osobě (aktiv), a to po odečtení penězi ocenitelných majetkových hodnot, které tato osoba dluží jinému (pasiv). Z takto chápaného pojmu jmění vychází i občanský zákoník...“.

Lze tedy říci, že společným jměním manželů se rozumí souhrn majetku (aktiv) a souhrn závazků (pasiv) za předpokladu, že splňují kritéria stanovená v zákoně.¹¹

Podle §143 tvoří zákonný rozsah společného jmění manželů:

a) majetek nabytý některým z manželů nebo oběma společně za trvání manželství, s výjimkou

- a. majetku získaného dědictvím nebo darem
- b. majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela
- c. věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů
- d. věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

b) závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou

- a. závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich
- b. závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

¹⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.382

¹¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 961

4.1. Majetek tvořící společné jmění manželů (aktiva)

Pojem majetek není v občanském zákoníku blíže vymezen. V rámci společného jmění manželů je třeba pod tímto pojmem chápat věci v právním smyslu, a to jak movité, tak nemovité (sem se řadí byty a nebytové prostory, a to i přesto, že nejsou věcmi v právním smyslu, mohou však být předmětem vlastnictví podle zvláštního zákona) dále pohledávky či jiná práva (např. práva průmyslová), jakož i jiné majetkové hodnoty ocenitelné penězi (cenné papíry, směnky a šeky, obchodní podíly) patřící určitému subjektu.

Naopak předmětem společného jmění manželů nebudou ryze osobní, resp. osobnostní práva, ani majetková práva, která jsou neoddělitelně spjata s osobou jednoho z manželů (např. právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění - §579 odst.2).

Má-li se stát majetek předmětem společného jmění manželů, musí k jeho nabytí dojít jedním či oběma manžely za trvání manželství a zároveň nesmí existovat zákonný důvod, popř. smluvní důvod, který by tento majetek ze společného jmění vyloučil.¹²

V §144 je výslovně stanovena vyvratitelná právní domněnka (presumptio iuris), která stanoví, že pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Pokud by však byl prokázán opak, majetek bude patřit výlučně jednomu z manželů, popř. půjde o podílové spoluvlastnictví. Zákonná právní domněnka má své místo především pro široké možnosti smluvní úpravy společného jmění manželů jak ze strany manželů, tak snoubenců. Jde o domněnku, kterou lze např. vyvrátit poukazem na smlouvu uzavřenou mezi manžely, či snoubenci. Vůči třetím osobám se manželé mohou na tento typ smlouvy odvolat jen tehdy, je-li třetím osobám obsah smlouvy znám (§143a odst.4)

Základní otázkou je, z jakých zdrojů a hlavně jakým způsobem je společného jmění manželů nabyto.

Nejpravidelnějšími zdroji společného jmění manželů tvoří především výkon ze závislé činnosti (mzda či jakákoliv odměna za práci) a podnikatelská činnost manželů.

Dalším zdrojem vzniku společného jmění manželů jsou i přírůstky, výnosy a užitky nabyté za trvání manželství, ať již věc sama je ve společném jmění manželů nebo ve vlastnictví pouze jednoho z manželů (R 42/1972, s.243).

¹² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.383

Pokud jde o způsob nabytí společného jmění manželů, musí jít o způsob odpovídající zákonu. Proto není možné, aby se předmětem společného jmění manželů stala věc, kterou některý z manželů získal odcizením, podvodným jednáním apod. Nabytým majetkem se rozumí podle §132 všechny způsoby nabytí vlastnického práva včetně koupě směnky, vydržení, nabytí na základě zákona o veřejných dražbách (zákon č. 26/2000 Sb.) a pod.¹³

Pro nabývání do společného jmění manželů zásadně platí, že majetek nabytý úplatně jedním či oběma manžely za trvání manželství vchází do jejich majetkového společenství. V případě bezúplatného nabytí majetku jednoho z manželů (dědění, dary) však platí, že tento majetek do majetkového společenství nespadá.¹⁴ Jsou-li však věci nabyté za trvání manželství děděním nebo darem oběma manžely, stávají se předmětem jejich společného jmění.

Pokud jde o věci potřebné k výkonu povolání manželů, ty jsou podle platné právní úpravy předmětem společného jmění manželů. Nebylo však tomu tak vždy. V době od roku 1964 až do roku 1998 platilo, že do bezpodílového spoluvlastnictví manželů věci, které podle své povahy sloužily k výkonu povolání jednoho z manželů, nepatřily. Do roku 1991 byla tato úprava kogentní, poté však bylo možné do tehdy bezpodílového spoluvlastnictví tyto věci zahrnout formou rozšíření bezpodílového spoluvlastnictví. Nebylo rozhodné, zda tyto věci byly pořízeny z vlastních prostředků, tedy z výlučného majetku manžela, anebo z prostředků společných oběma manželům. K tomu však bylo možné přihlížet v rámci vypořádání. Stejně tak výnosy z těchto vyloučených věcí již součástí tehdy bezpodílového spoluvlastnictví byly (např. nájemné z bytů a nebytových prostor ve vlastnictví jednoho z manželů).

Zákon č. 91/1998 Sb. stanovil přechodnou úpravu týkající se věcí sloužících k výkonu povolání manželů. Vyplyvá z něj, že věci sloužící k výkonu povolání nabyté před 1.1.1998 zůstanou i nadále ve výlučném vlastnictví manželů.

¹³ Tamtéž

¹⁴ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 61

4.1.1. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě smlouvy

Právní důvod (titul) nabývání majetku do společného jmění manželů není – až do stanovené výjimky – rozhodující. Přesto se domnívám, že je potřebné se pár slovy o jednotlivých právních důvodech zmínit.

Má-li být věc zařazena do společného jmění manželů za trvání manželství, je důležitý okamžik nabytí vlastnictví k věci, nikoliv moment uzavření platné smlouvy. Podle §133 odst.1 platí, že převádí-li se movitá věc na základě smlouvy, nabývá se vlastnictví převzetím věci, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak. To znamená, že nabytí vlastnictví je spjato až s převzetím věci (tradicí), pokud nebylo právním předpisem nebo dohodou stanoveno něco jiného.

Podle §133 odst.3 je stanoveno, že převádí-li se na základě smlouvy nemovitá věc, která však není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví k ní okamžikem účinnosti této smlouvy.

Převádí-li se však na základě smlouvy nemovitá věc, která je předmětem evidence katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví k ní vkladem do katastru nemovitostí, a to podle zvláštních předpisů, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak (§133 odst.2). Rozhodující je přitom den, na který jsou vázány právní účinky vkladu. Jestliže právní účinky vkladu do katastru nemovitostí nastanou až po uzavření manželství, spadá nemovitost – což nebylo vždy jasné – do společného jmění.¹⁵ Byl-li návrh na vklad vlastnického práva podán příslušnému katastru nemovitostí pouze jedním z manželů, avšak ještě před uzavřením manželství, vlastnické právo k nabyté nemovitosti získává jen on a nikoliv i druhý manžel.¹⁶

Zaplacení kupní ceny za trvání manželství ze společných prostředků nezakládá vlastnické právo druhého manžela k věci nabyté před uzavřením manželství. K vynaloženým prostředkům ze společného majetku ve prospěch výlučného majetku druhého manžela však je třeba přihlídnout při zániku manželství a jeho následném vypořádání.¹⁷ Stejně tak, pokud byl podán návrh na vklad vlastnického práva v průběhu prvního manželství, ale kupní cena byla zaplacena ze společných prostředků druhého

¹⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.384

¹⁶ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 71

¹⁷ Tamtéž, s. 76

manželství, neznamená to ještě, že se nemovitost stává součástí společného jmění manželství druhého.

Při nabytí věci za pomoci prostředků, které byly použity jednak z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jednak ze společného jmění manželů, jednak z osobního majetku některého z manželů, stávají se věci takto nabyté předmětem společného jmění manželů bez ohledu na rozsah použitých prostředků ze společného jmění manželů.

Jestliže kupní cena pořizované věci byla zaplacená výlučně z prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevíli vůli nabytí kupovanou věc do jejich společného jmění, stala se tato věc rovněž předmětem jejich společného jmění.

Jestliže manželé jako kupující projevíli kupní smlouvou shodnou vůli nabytí nemovitost do společného jmění, pak bez ohledu na to, že kupní cena byla za oba manžely zaplacená z peněz rodičů jednoho z manželů, stala se nemovitost předmětem společného jmění manželů.¹⁸

V případě, že je účastníkem kupní smlouvy o převodu nemovitosti jen jeden z manželů, bude do katastru nemovitostí zapsán jen on sám. Druhý manžel se však stává rovněž vlastníkem nabyté nemovitosti, a to z důvodu zákonného nabytí vlastnického práva. Jeho vlastnické právo bude do katastru nemovitostí zapsáno na základě ohlášení. Na tento stav však část teorie kriticky poukazuje s tím, že žádoucí by byla takováto úprava, podle které by museli být s ohledem na právní jistotu a důvěru druhé smluvní strany oba manželé účastníky těchto smluv.

Pozornost zaslouží právní úprava a praxe v případech bezúplatného nabývání majetku do společného jmění manželů.

Platná právní úprava umožňuje darování mezi manžely ovšem s určitými podmínkami s ohledem na větší možnost obcházení zákona (R 6/1979). V některých evropských právních úpravách je přísnost zajištěna formou veřejného zápisu. U nás je darování mezi manžely omezeno tak, že předmět daru nesmí tvořit součást společného jmění manželů. Musí jít proto o takový dar z majetku, který není společný oběma manželům (nejčastěji jde o případy, kdy měl manžel ještě před uzavřením manželství ve výlučném vlastnictví anebo v případě modifikace, týkající se rozsahu majetku, který netvoří část společného jmění manželů).

¹⁸ Rozsudek NS ze dne 17.10.2001, sp.zn. 22 Cdo 1659/2000 (Soubor 789/11)

Byla-li věc darována jednomu z manželů ještě před uzavřením manželství, jedná se o jeho výlučné vlastnictví. Pokud došlo k nabytí věci za trvání manželství darem nebo děděním oběma manžely na základě takto projevené shodné vůle dárce, lze usuzovat, že se věc stává předmětem společného jmění manželů (jinak R 42/1972).

4.1.2. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě jiných skutečností

Ve shodě s obecnou právní úpravou o nabývání vlastnictví lze nabývat majetek do společného jmění manželů, a to na základě zákona (ex lege), rozhodnutí státního orgánu, vydržení, zhotovení nové věci, držbou i přírůstkem.

Na základě zákona bylo nabyto do společného jmění manželů např. právo osobního užívání pozemku. V případě, že došlo k platnému uzavření dohody o zřízení práva osobního užívání pozemku s jedním z manželů před vznikem manželství, avšak k registraci této dohody došlo již za trvání manželství, právo společného užívání pozemku manžely podle §214 ObčZ ve znění před novelou č.509/1991 Sb. nevzniklo a tento pozemek se v důsledku transformace práva osobního užívání pozemku na právo vlastnické (§872 odst.1 ObčZ); pozemek se nestal předmětem jejich společného jmění manželů.¹⁹

Vlastnictví nabyté na základě rozhodnutí státního orgánu přichází v úvahu zejména: při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví (§142), při zpracování věci (§135b), při zřízení neoprávněné stavby na cizím pozemku (§135c), přiklepem při výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti (§329 odst.2 OSŘ).²⁰

Na základě vydržení je možné nabytí věci oběma manžely do jejich společného jmění manželů v případě, že jsou oba manželé v dobré víře, že jim věc patří, a to po celou zákonem stanovenou dobu nepřetržitě držby. Nepřetržitá držba trvá tři léta a deset let u věci nemovité.²¹

Zhotovením (vytvořením) věci oběma nebo jedním z manželů za trvání manželství se okamžikem zhotovení stává součástí společného jmění manželů.²²

¹⁹ Rozsudek NS ze dne 28.3.2001, sp.zn. 22 Cdo 2988/99 (Soubor 364/4)

²⁰ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 82

²¹ Rozsudek NS ze dne 31.10.1996, sp.zn. 3 Cdon 231/96 (SR 2/1997, č.25)

²² Usnesení NS ze dne 31.5.2004, sp.zn. 22 Cdo 1037/2004 (Soubor 2706/30)

Pokud jde o zhotovení věci stavby, platí podle názoru Nejvyššího soudu České republiky, že byly-li v době než došlo k uzavření manželství, již provedeny na stavbě prvky dlouhodobé životnosti (zejména svislé i vodorovné nové konstrukce, konstrukce střechy a schodiště) a případně většina prvků ostatních, lze z toho zpravidla dovodit, že je za trvání manželství dokončována již existující věc; v takovém případě stavba do společného jmění manželů nepatří, a to bez ohledu na to, že nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí, mající pouze veřejnoprávní účinky (R 44/1993). Na tom nemění nic ani fakt, že stavba byla financována ze společných prostředků. Na druhou stranu, podílel-li se druhý manžel peněžními prostředky ze svého odděleného majetku či prací na dokončení stavby, vzniká mu proti manželovi – vlastníkovi pohledávka.²³ Pokud by ovšem stavba v době uzavření manželství nebyla rozestavěná do stadia, které stavbu charakterizuje jako celek a za trvání manželství byla dokončena, byla by stavba již součástí společného jmění manželů.

Podobný názor zastává soudní judikatura i v případě přístavby rodinného domku jako součásti věci podle §120 odst.1. Je-li rodinný dům samostatným jměním jednoho z manželů, nepatří přístavba do společného jmění manželů, i když byla provedena za trvání manželství.

Součástí společného jmění manželů se stává i věc nabytá oběma manžely nebo jedním z nich dražbou podle zákon č.26/2000 Sb. o veřejných dražbách. Byla-li věc v dražbě pořízena z peněžních prostředků tvořící výlučný majetek jednoho z manželů, není součástí společného jmění manželů, i když druhý z manželů podepsal potvrzení o nabytí vlastnictví vydané podle §31 nebo §54 zákon č.26/2000 Sb.²⁴

Přírůstkem se rozumí to, co k věci postupně přirostlo a co se tak stalo její součástí. K přírůstků zároveň patří to, co bylo od věci hlavní odděleno obvyklým hospodařením a stalo se samostatnou věcí. Lze hovořit jednak o přírůstcích přirozených (užitky hospodářských zvířat, plody stromů apod.), jednak o právních přírůstcích (úroky z pohledávek nebo vkladů). Výnosy, užitky a přírůstky věcí patří podle ustálené soudní praxe do společného jmění manželů, ať je již sama věc ve společném jmění manželů nebo ve vlastnictví jednoho z nich (R 42/1972). Na základě rozhodnutí Nejvyššího

²³ Rozsudek NS sp.zn. 22 Cdo 820/2003, Soubor rozhodnutí NS č. C 2100)

²⁴ Rozsudek NS ze dne 30.11.2004, sp.zn. 20 Cdo 1578/2003 (Soubor 3147)

soudu České republiky²⁵ patří do společného jmění manželů i úroky z vkladů náležejícího jen jednomu z manželů. Navíc, pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, je ve společném jmění manželů, byť by na její pořízení byly jinak převážně použity výlučné prostředky jen jednoho z manželů.

4.2. Závazky společného jmění manželů (pasiva)

Ze současná právní úprava vyplývá, že předmětem společného jmění manželů mohou být kromě majetku též závazky vzniklé jednomu nebo oběma manžely společně za trvání manželství.

Je třeba poznamenat, že tomu nebylo v českém právním řádu vždy. Podle právní úpravy před zákonem č. 91/1998 Sb. nemohly být závazky, pohledávky a práva předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Na právní režim takto vzniklých závazků nebyl zejména v teorii jednoznačný názor. V právní praxi se však ustálil výklad, podle kterého se k těmto závazkům přihlíží až při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, a to podle zásad ustanovení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví. Jestliže manželé nedostáli svým závazkům, odpovídali třetím osobám solidárně, což v praxi umožňovalo věřitelům vést výkon rozhodnutí jak na společný majetek, tak na majetek výlučný každého z nich.

Zákon č. 91/1998 Sb. vnesl velkou změnu především do rozsahu společného jmění manželů. Podle §143 odst.1 písm. b) jsou do předmětu společného jmění manželů nově zařazeny i závazky. Tyto závazky musí vzniknout za trvání manželství jednomu nebo oběma manžely společně, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Spolu s tímto ustanovením nesmí být zapomínáno na §144, který pro nejasné situace, zda konkrétní závazek tvoří nebo netvoří součást společného jmění, stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že majetek nabytý a závazky vzniklé ze trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Proti této domněnce však je možné vést důkaz opaků.

Jestliže závazek převzali oba manželé společně, platí, že tyto závazky plní společně a nerozdílně, tj. solidárně (§145 odst.3).

²⁵ Rozsudek NS ze dne 7.3.2005, sp.zn. 22 Cdo 798/2004 (Soubor 3301)

Pokud převzal závazek jeden z manželů bez souhlasu manžela druhého, je nutné přihlížet k tomu, zda jde o závazek přesahující míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, anebo tuto míru nepřesahuje. V prvním případě by nebyl závazek součástí společného jmění, v druhém ano. Co se přesně rozumí pod pojmem majetkové přiměřenosti není zatím v právní praxi jednoznačně stanoveno. Komentář k občanskému zákoníku²⁶ pokládá otázku, zda při řešení této otázky je třeba přihlídnout k průměrným, objektivním, převažujícím majetkovým poměrům ve společnosti, anebo zda vyjít z konkrétních majetkových poměrů manželů. Podle jiných názorů právní teorie a praxe by se měl brát v úvahu i účel převzatého závazku jedním z manželů. Jinak by měl být posuzován případ, kdy manželem převzatý závazek směřoval k obvyklé rekonstrukci společné věci manželů, jinak případ, kdy závazek manžela vznikl v souvislosti s koupí luxusní věci zcela se vymykající rozumným potřebám domácnosti manželů.²⁷

Pokud by důvodem vzniku závazku bylo porušení právní povinnosti, řídila by se celá situace na základě obdoby – analogie práva (§853) zakotvené v občanském zákoníku podle právní úpravy závazků vzniklých z porušení právní povinnosti.

4.3. Výlučný majetek manželů

Zákon stanoví výslovně výjimky, kdy určitý majetek a závazky do společného jmění manželů nepatří, a to přesto, že byly nabyty v průběhu manželství. Jedná se o majetek výlučný (samostatný, oddělený). K tomuto majetku nemá druhý manžel žádná práva. Je třeba mít na paměti, že se za platného právního stavu jedná o výjimky z pravidla. V pochybnostech by věci patřily do společného jmění manželů. O tom, zda jde o majetek společný či výlučný, rozhoduje především původ (zdroj) jeho nabytí.²⁸ Pokud však i výlučný majetek manželů nese výnosy, užitky a přírůstky věcí, patří do společného jmění manželů (srov. R 42/1972).

²⁶ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 965

²⁷ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 93

²⁸ Tamtéž, s. 99

4.3.1. Věci získané dědictvím

Majetek získaný dědictvím je vyloučen z předmětu majetkového společenství manželů. Vlastníkem je tak výlučně pouze jeden z manželů (obmyšlený) anebo oba manželé, ti však ve formě podílového spoluvlastnictví (srov. R 42/1972). Ustanovení zákona se vztahuje jak na dědění ze zákona, tak na dědění ze závěti.

4.3.2. Věci získané darem

Stejně tak jako u dědění, není přípustné, aby na základě darovací smlouvy, kterou je obdarován pouze jeden z manželů byl majetek zahrnut do společného jmění manželů. Majetek tak zůstává ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, a to i přesto, že k darování došlo za trvání manželství. Starší judikatura zastávala stanovisko, že ani s ohledem na projevenou vůli smluvních stran (dárce a manželé jako obdarovaní) není přípustné, aby se majetek stal součástí společného jmění. Takový majetek darovaný oběma manželům by se proto podle tohoto stanoviska stal předmětem jejich podílového spoluvlastnictví (srov. R 42/1972). Novější judikatura však toto původní stanovisko soudů pozměnila in favorem společného jmění manželů.

Platná právní úprava manželů umožňuje darování i mezi manžely. Děje se tak ale za určitých podmínek. Omezeno je především tím, že předmět daru nesmí tvořit součást společného jmění manželů. Musí jít proto o dar z majetku, který není společný oběma manželům, tj. dar z majetku, který měl manžel ještě před uzavřením manželství, anebo majetku, který formou modifikace, netvořil část společného jmění manželů (blíže výklad v kapitole 4.1.1. o nabytí majetku do společného jmění manželů na základě smlouvy).

4.3.3. Věci sloužící podle své povahy osobní potřebě jen jednoho z manželů

Z předmětu společného jmění manželů jsou vyloučeny rovněž věci, které byly nabyty za tím účelem, aby sloužily podle své povahy a účelu toliko osobní potřebě jednoho z manželů. Nestačí pouhá povaha věci sama o sobě ani fakt, že by věc k tomu účelu mohla podle své povahy sloužit. Je nutné, aby věc osobní potřebě jen jednomu z manželů skutečně sloužila (R 42/1972).

Pojem věci osobní potřeby je pojmem neostrým a ne zcela určitým. Jako takový musí být proto vykládán vždy konkrétně s ohledem na okolnosti jednotlivého případu. Je třeba říci, že soudní praxe vykládá kategorii věcí sloužících podle své povahy osobní potřebě poměrně úzce. Řadí k nim osobní prádlo, oděvy, šaty, boty nebo jiné předměty, obvyklé a přiměřené osobní potřebě (R 42/1972)

Pokud tyto věci osobní potřeby sloužící podle své povahy jen jednomu z manželů byly pořízeny ze společného jmění, je třeba hodnotu těchto věcí při vypořádání kompenzovat ve prospěch společného jmění manželů, na jehož úkor byly získány.²⁹ Praxe obecných soudů došla k závěru, že pokud jde o věci nikoliv obvyklé osobní potřeby (např. drahocenný kožich nebo šperky), měl by manžel, který tyto hodnoty za trvání manželství pro osobní potřebu získal, nahradit to, co ze společného jmění bylo na tuto věc vynaloženo (R 42/1972).

Ocitne-li se věc sloužící podle své povahy osobní potřebě do výlučného vlastnictví, nelze ji již převést do vlastnictví společného.³⁰

4.3.4. Věci nabyté jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela

Ze společného jmění manželů je vyloučen i majetek nabytý ze zákonem uznaných postupů jen jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela (tzv. surrogát). Při této přeměně (tzv. transformaci) nedochází ani k nabytí nového majetku, ani k rozmnožení dosavadního majetku, ale ke změně, která nemá vliv na povahu těchto věcí jako předmětu výlučného vlastnictví.³¹ Podle učebnice občanského práva³² jsou proto věci získané výměnou za věc nebo z výtěžku prodeje věci, která byla ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů nadále jen tohoto manžela.

Věc, kterou nabyt jeden z manželů za trvání manželství ve veřejné dražbě za peněžní prostředky z jeho výlučného majetku, není rovněž součástí společného jmění.³³ Pokud by si manžel, který takto nabytý majetek získal, přál, aby taková věc byla

²⁹ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.387

³⁰ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2009, s. 73

³¹ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 104

³² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.388

³³ Rozsudek NS ze dne 30.11.2004, sp.zn. 20 Cdo 1578/2003 (Soubor 3147)

součástí společného jmění, musel by o ni zákonem uznaným postupem společné jmění rozšířit. Právě tak pokud by manželé věc spadající do společného jmění chtěli ze společného jmění vyloučit, museli by využít zákonný postup a společné jmění zúžit. Pouhá shodná vůle manželů nabýt věc do výlučného majetku nemůže sama o sobě věc ze společného jmění vyloučit.³⁴

Jiná situace nastává v případě, byla-li věc pořízena ze zdrojů pocházejících jak z výlučného převažujícího majetku, tak i z majetku společného. Tyto věci se podle starší judikatury stávají součástí společného jmění, a to bez ohledu na rozsah použitých prostředků ze společného jmění (srov. R 42/1972). Ke zdrojům z výlučného majetku se však přihlédne následně v rámci zániku a vypořádání společného jmění. Lze usuzovat, že dnes již jde o překonaný výklad. Naopak je třeba přisvědčit výkladu, že pokud by větší část použitého zdroje pocházela z výlučného majetku jen jednoho z manželů, zůstalo by jeho výlučné vlastnictví zachováno. Výše vynaložených částek však by se vzala v úvahu při vypořádání společného jmění.³⁵

4.3.5. Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

Zák.č. 509/1991 Sb. rozšířil samostatný majetek manželů, a to o věci nabyté podle předpisů o zmírnění následků některých majetkových křivd, jako jsou případy podle zák.č. 403/1990 Sb. o zmírnění následků některých majetkových křivd, zák.č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích a zák.č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku ve znění pozdějších předpisů. To však platí za předpokladu, že tyto věci manžel vlastnil před uzavřením manželství a nebo, že je právním nástupcem původního vlastníka.³⁶

Jde o ustanovení jednorázové povahy přičemž nároky plynoucí z těchto předpisů je potřeba uplatnit ve stanovené lhůtě, jinak dojde k jejich zániku prekluzí.

³⁴ Usnesení NS ČR ze dne 22.7.2008, sp.zn. 22 Cdo 2779/2008

³⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.388

³⁶ Rozsudek NS ze dne 29.7.2003, sp.zn. 22 Cdo 1424/2003 (Soubor 2095/27): „Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří i věc vydaná za trvání manželství jednomu z manželů v rámci předpisů o restituci majetku, pokud k vydání nedošlo z důvodu jeho právního nástupnictví po původním vlastníkovi, ale proto, že byl právním nástupcem osoby oprávněné k přijetí náhrady podle restitučních předpisů“.

5. Obsah společného jmění manželů

Podle §123 a §126 je vlastník v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním, jakož i se vzepřít neoprávněným zásahům.

Spolu s těmito zmíněnými oprávněními je oprávněním každého vlastníka i věc spravovat.

Tato úprava správy věci je u společného jmění manželů modifikována. Učebnice občanského práva³⁷ uvádí dva důvody této modifikace: prvním z nich je posilování vzájemného majetkového společenství mezi manžely a tím i zdůraznění společných zájmů manželů popř. přispění k větší majetkové samostatnosti a nezávislosti každého z manželů. Druhý důvod je spatřován v míře účasti obou manželů na společném jmění, které není vyjádřeno žádným podílem, takže každý z manželů je vlastníkem každé společné věci (věřitelem, jde-li o pohledávku); zároveň je omezen stejným vlastnictvím (věřitelstvím) druhého manžela.

Právní úprava správy společného majetku manželů má umožnit, aby každý z manželů měl oprávnění podílet se na správě společného majetku; zároveň však musí stanovit určité meze, aby jeden z manželů bez vědomí druhého majetek z majetkového společenství nevyvedl a nepoužil jej pouze k uspokojení svých individuálních zájmů.³⁸

Zákon sám pojem správy společného jmění manželů nedefinuje. Teorie a praxe se však ustálila na názoru, že se jí rozumí hospodaření a disponování s majetkem, včetně jeho účelného využití.

Obsahem společného jmění manželů je třeba rozumět oprávnění a povinnosti, které vznikají mezi manžely navzájem, jakož i oprávnění a povinnosti, které vznikají mezi manžely na straně jedné a třetími osobami na straně druhé.

Občanský zákoník ve svém §145 odst.1 stanoví, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně. Vychází se přitom ze zásady rovnosti mezi mužem a ženou, takže oba manželé mají stejná práva a povinnosti ke společnému jmění. Zákon vyjadřuje oprávnění manželů spravovat společný majetek, nikoliv však jejich povinnost tak činit. Jak bude ve skutečnosti společné jmění užíváno,

³⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.389

³⁸ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 115

záleží již na dohodě manželů (u některých věcí je totiž třeba brát v úvahu, že není vůbec praktické, aby je manželé užívali a udržovali společně).³⁹ V případě neshody manželů o správě společného jmění může se jeden z manželů s odkazem na §20 ZoR domáhat toho, aby o této neshodě rozhodl soud.

Z ustanovení §145 odst.1 lze dovodit, že manželé společně i hradí náklady vynaložené na věci, resp. náklady spojené s jejich užíváním a udržováním; i když tuto výslovnou úpravu zákon č. 91/1998 Sb. nepřevzal, nebyl jistě úmysl zákonodárce měnit dosavadní právní stav. Ostatně, kdo jiný než manželé společně by měli hradit náklady na věci ve společném jmění manželů vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním.

V §145 odst.2 je stanoveno, že obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů, zatímco v ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný. Pojem obvyklé správy zákon na žádném svém místě opět nevymezuje. Soudní judikatura se shoduje v tom, že jde o takovou správu, která zajišťuje chod společné domácnosti (např. nákupy spotřebních předmětů), obstarávání běžných oprav (např. zasklení okna, vymalování společného domu), jakož i plnění pravidelných finančních povinností domácnosti (např. placení záloh za tzv. služby spojené s užíváním bytu, poplatků pro školní jídelnu dětí manželů nebo obstarávání jiných osobních potřeb dětí manželů). Naopak rámec obvyklé správy již přesahují takové úkony, jimiž se mění podstata majetku ve společné jmění nebo se snižuje významným způsobem jeho hodnota⁴⁰ (tak by tomu mohlo být např. u darování nemovitosti třetí osobě, poskytnutí movitého daru – nikoliv nepatrné hodnoty – třetí osobě, zastavení nemovitosti aj.).

U právních úkonů, které přesahují rámec obvyklé správy, je tudíž třeba souhlasu obou manželů. Nebude-li tomu tak a právní úkon jednoho z manželů bude přesto učiněn, půjde o relativní neplatnost tohoto právního úkonu (§40a). To znamená, že opomenutý manžel se může neplatnosti takového právního úkonu dovolat, a to ve tříleté lhůtě. Neučiní-li tak, bude učiněný právní úkon platný.

Platná právní úprava nestanoví, jakou formu souhlasu je nutné k právnímu úkonu udělit. Proto lze usuzovat, že souhlas lze udělit jak výslovně (ústně či písemně),

³⁹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 979

⁴⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005, s.389

tak konkludentně (§35 odst.1). Zákonem není rovněž stanoveno časové vymezení pro udělení souhlasu druhého manžela. Proto je možné učinit závěr, že souhlas lze udělit jak před právním úkonem, tak i dodatečně po jeho provedení.

Pokud došlo k zániku manželství, nedošlo však zatím k vypořádání společného jmění, nesmí žádný z bývalých manželů nakládat se společnými věcmi v rozporu s výše zmíněným ustanovením §145 použitým obdobně (analogicky).⁴¹ Proto má každý z manželů i oprávnění domáhat se ochrany vlastnického práva k věci z ještě nevypořádaného společného jmění (např. vindikační žalobou). Podle ustálené soudní judikatury totiž platí, že „...právo domáhat se ochrany předmětu spoluvlastnictví vůči neoprávněným zásahům ze strany třetích osob náleží spoluvlastníkům společně, ale zároveň i každému z nich samostatně, aniž by k tomu bylo souhlasu druhého spoluvlastníka zapotřebí...“.

Podle §147 si manželé mohou upravit správu společného jmění odlišně, a to na základě smlouvy uzavřené formou notářského zápisu (tak např. mohli by se dohodnout, že správu bude vykonávat pouze jeden z nich; stejně tak mohou učinit již i snoubenci ohledně jejich budoucího společného jmění).

Pokud jde o nabytí vlastnictví k věci nebo nabytí jiného majetkového práva do společného jmění, stačí, aby na straně nabyvatele vystupoval pouze jeden z manželů. Přitom je třeba rozlišovat, jestli jeden z manželů vystupuje na straně kupujícího nebo na straně prodávajícího. V souladu se soudní praxí je třeba vycházet z názoru, že při nabytí věci není kupní smlouva úkonem, který se týká společné věci, takže kupující manžel nepotřebuje ani v případě, že nejde o obvyklou správu, souhlas druhého manžela k použití společných peněžních prostředků (R 22/1983).⁴² Tento výklad není zcela bez pochybností, a to s ohledem na to, že přitom mohlo dojít k využití peněžních prostředků pocházejících ze společného jmění manželů. Už samotné použití těchto prostředků ze společného jmění by totiž mělo být považováno za správu společného jmění. Proto lze dopět k závěru, že neexistuje zákonný důvod, proč by měly peněžní prostředky vyloučeny z dosahu §145.⁴³

⁴¹ Rozsudek NS SSR ze dne 8.8.1980, sp.zn. 3 Cz 51/80 (S IV, s.496)

⁴² Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 980

⁴³ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 121

Podle zákona č. 91/1998 Sb. se předmětem společného jmění stává nejen majetek, nýbrž i závazky uzavřené jedním z manželů za předpokladu, že nepřesahují míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Proto např. závazek vyplývající z kupní smlouvy, který přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, vyžaduje ke svému zařazení do společného jmění souhlas druhého manžela.

Pokud jde o správu společných peněžních prostředků (peněz v hotovosti) platí, že i ty jsou předmětem občanskoprávních vztahů jako věci. Proto i ony podléhají obecnému režimu správy společného jmění manželů. Jasná je situace, kdy jsou peněžní prostředky obou manželů uloženy na společném bankovním účtu. Bez souhlasu druhého manžela si však může každý manžel založit svůj účet u banky. Otevření účtu nelze považovat za správu společného jmění podle §145. Je nutné odlišit právní režim vlastnictví bankovního účtu (stricto sensu však jde o obligačněprávní vztah mezi jedním z manželů a bankou) a právní režim peněžních prostředků na účtu uložených, který bude záviset na obsahu majetkového společenství manželů. Pro banku je rozhodující osoba, která si účet založila. Pokud je jí jeden z manželů, bance nepřísluší přezkoumávat vlastnictví takto uložených peněžních prostředků. Manžel, který je vlastníkem účtu, je ze zákona oprávněn s účtem disponovat, provádět výběry, udělovat příkazy, popř. účet i zrušit, a to bez ohledu na to, že jde o peněžní prostředky, které patří do společného jmění. Druhý manžel, který není vlastníkem účtu, nemůže vůči bance vznášet žádné nároky. Pokud by jeden z manželů bez souhlasu druhého provedl výběr z bankovního účtu, na kterém jsou uloženy výlučně finanční prostředky druhého manžela, a takto získané peníze by použil pro vlastní potřebu, má druhý manžel, do jehož výlučného majetku tyto peníze patřily, právo na úhradu vybraných prostředků.⁴⁴

Vlastnictví účtu dokládá oprávnění manžela s účtem nakládat, nezakládá však domněnku výlučného vlastnictví tohoto manžela k uloženým prostředkům. Jde-li o prostředky nabyté za trvání manželství, platí naopak vyvratitelná domněnka podle ustanovení §144.⁴⁵

V právní praxi i teorii se ukázala v poslední době zvlášť spornou otázka, může-li věřitel podat s úspěchem žalobu na splnění závazku náležejícího do společného jmění,

⁴⁴ Rozsudek NS ČR ze dne 17.10.2008, sp.zn. 22 Cdo 2437/2008

⁴⁵ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 127

kterýžto závazek byl sjednán jen jedním z manželů vůči druhému manželovi. Jinými slovy řečeno, jde o otázku je-li v těchto případech pasivně legitimován i druhý manžel.

Protože v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky jako soudu dovolacího došlo k různým výkladům různých senátů, byla věc předložena k projednání Velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky.

Velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České republiky dospěl k závěru, že představa, podle které splnění závazku náležícího do společného jmění, sjednaného pouze jedním z manželů, může věřitel v nalézacím řízení vymoci i po druhém manželovi, vnáší značnou nejistotu do právních vztahů vzniklých na základě smluv, a to nejen nejistotu na straně dlužníka, nýbrž i na straně věřitele. Velký senát Nejvyššího soudu České republiky své stanovisko podpořil argumentací, podle které závazky náležející do společného jmění založené však pouze jedním manželů nemusejí mít vždy charakter peněžitých závazků (druhý manžel ke splnění závazku nemusí být odborně vybaven). Velký senát Nejvyššího soudu České republiky uvádí případ, kdy se zaváže manžel, který je podnikatelem k provedení díla nebo dodání zboží, přičemž druhý manžel podnikatelem není. Druhý manžel by byl nicméně vázán povinnostmi plynoucími ze smlouvy, jejíž obsah vůbec nezná a byl by event. stíhán sankcemi (např. smluvní pokutou), o kterých vůbec nevěděl. Do nejisté pozice se však může dostat podle Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR i věřitel. Tak např. podle §497 ObchZ se smlouvou o úvěru zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky a dlužník se zavazuje poskytnuté peněží prostředky vrátit i s úroky. Pokud by nešlo o účelový úvěr, byl by věřitel povinen poskytnout peněžní prostředky na jeho žádost i druhému manželovi (přitom kdyby o poskytnutí úvěru požádal druhý manžel, věřitel by s ním např. úvěrovou smlouvu vůbec neuzavřel). Velký senát Nejvyššího soudu ČR tak dochází k závěru, že úprava §145 odst.3 rozhodně nezamýšlela prolomit princip autonomie vůle smluvních stran u smluvních závazků a vnutit jim jako důsledek vzniku smlouvy prostřednictvím společného jmění manželů jako další smluvní stranu i druhého manžela.

Zbývá uvést, že toto stanovisko Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR neodpovídá ani dosavadní judikatuře, ani větší části dosavadní literatury. Proto také stanovisko Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR bylo již krátce poté co bylo vydáno, podrobena kritice.

Opačné stanovisko argumentuje tím, že výklad Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR nerespektuje kogentně stanovené ustanovení §145 odst.3 ve spojení s §511, podle něhož jestliže je právním předpisem (což je právě tento případ) nebo rozhodnutím soudu stanoveno, či účastníky dohodnuto, resp. vyplývá to z povahy plnění, že více dlužníků má témuž věřiteli plnit dluh společně a nerozdílně, je věřitel oprávněn požadovat plnění na kterémkoliv z nich. Jinými slovy řečeno, je to zákon sám, který stanoví, že zavázaným dlužníkem ze smlouvy uzavřené jen jedním z manželů za splnění předpokladu §143 odst.1 je zároveň druhý manžel, a to i tehdy kdy smlouvu nepodepsal.

Z důvodů, které uvádí stanovisko Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR je třeba s ním souhlasit. Ostatně stanovisko Velkého senátu Nejvyššího soudu ČR v tomto směru navazuje na výklad soudní praxe učiněný již za předchozí právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Podle tohoto dřívějšího výkladu „...*smlouva o půjčce v případě, že si jeden z manželů půjčuje peníze od jiného, není právním úkonem týkající se společné věci. Peníze, které jsou předmětem takové smlouvy o půjčce nejsou v době uzavření smlouvy ve společném jmění. Tyto peníze jsou předmětem společného jmění teprve tehdy, jsou-li na základě takové smlouvy vyplaceny v hotovosti. Žádný z manželů tedy nepotřebuje jako dlužník k uzavření smlouvy o půjčce souhlas druhého manžela i když nejde o běžnou záležitost. Oprávněn a zavázán je z takové smlouvy jen ten z manželů, který ji jako dlužník uzavřel. Pokud by ovšem smlouvu o půjčce uzavřeli oba manželé, byli by z ní zavázáni a oprávněni solidárně...*“⁴⁶

⁴⁶ srov. Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl 1. Praha: Panorama, 1987, s. 513 a n.

6. Společné jmění a podnikání

6.1. Právní úprava

První právní úprava, která upravovala a umožňovala podnikání manželů s ohledem na jejich majetkové společenství byla zavedena zákonem č. 105/1990 Sb. o soukromém podnikání občanů (zmiňují se o tom proto, že tehdejší právní úprava z 90. let byla ve své zásadě dodnes zachována). Pokud jeden z manželů zahájil podnikatelskou činnost a použil k tomu majetek ve společném jmění, potřeboval souhlas druhého manžela. K dalším právním úkonům, které souvisely s podnikáním, však již podnikající manžel souhlas druhého manžela nepotřeboval. Bylo taktéž možné zrušit společné jmění manželů, pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti.

Podnikáním se podle §2 odst.1 ObchZ rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

Podnikatelská činnost, jak plyne již z její povahy, nese zvýšené riziko ztrát nejen vzhledem k výlučnému majetku podnikajícího manžela, nýbrž též ke společnému jmění manželů. Proto platná právní úprava poskytuje zvýšenou právní ochranu nejen nepodnikajícímu manželovi, ale i majetkovému společenství manželů. Podnikající manžel představuje pro majetkové společenství a ve svých důsledcích pro zajištění rodiny nesporné riziko, o jehož vyloučení či alespoň zmírnění musí zákon usilovat.⁴⁷

Platná právní úprava podle §146 umožňuje, aby majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část byly jedním z manželů použity k podnikání se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části; k dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlasu druhého manžela není třeba.

Podle judikatury obecných soudů⁴⁸ „...souhlasem je třeba rozumět souhlas obecný (generální) předem daný souhlas manžele podnikatele poté, co tento zahájil podnikání, a to před prvním právním úkonem, při němž měl být, v souvislosti s jeho podnikáním, použit majetek nebo jeho část náležející do bezpodílového spoluvlastnictví, resp. společného jmění manželů. Muselo jít o souhlas k použití jakéhokoliv blíže

⁴⁷ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 135

⁴⁸ Rozsudek NS ČR ze dne 23.2.1999, sp.zn. 2 Cdon 2027/97

neurčeného majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví, resp. společného jmění manželů za uvedeným účelem a kdykoliv později. Souhlas k jednorázovému použití majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví, resp. společném jmění manželů na konkrétní podnikatelský účel sám o sobě není souhlasem ve smyslu uvedených ustanovení. Tento souhlas manžela mohl být učiněn i konkludentně, a to i pro případ použití nemovitostí patřících do bezpodílového spoluvlastnictví, resp. společného jmění manželů...“.

Souhlas jednoho z manželů s použitím majetku ve společném jmění k podnikání druhého manžela neopravňuje podnikajícího manžela k tomu, aby tento majetek nadále výlučně užíval nebo aby výlučně rozhodoval o způsobu jeho užívání.⁴⁹

Je tedy třeba upozornit na to, že pro běžnou správu majetku ve společném jmění platí obecné ustanovení §145, zatímco pro použití majetku ve společném jmění nebo jeho části platí při podnikání zvláštní režim podle §146.

Podnikatelé, kteří se zapisují do obchodního rejstříku, jsou povinni založit do sbírky listin doklad o souhlasu manžela s použitím společného jmění nebo jeho části k podnikání (§38i odst. 1 písm. k) ObchZ). Souhlas jako takový může být jak ústní, tak písemný; doklad o dání souhlasu však může být jen písemný. Podnikatelé musí do sbírky listin dále příp. založit stejnopis notářského zápisu o smlouvě o změně rozsahu společného jmění nebo výhradě jeho vzniku, pokud byla taková smlouva uzavřena nebo pokud bylo rozhodnuto soudem o zúžení společného jmění, popř. smlouvou o rozdělení příjmu z podnikání podle zvláštního právního předpisu. Pokud došlo k rozvodu manželství, je třeba přiložit též dohodu o vypořádání společného jmění nebo rozhodnutí soudu, popř. prohlášení podnikatele, že k dohodě ani rozhodnutí soudu nedošlo.

6.2. Vklad do obchodní společnosti

Složitější situace nastává v případě vkladů jednoho manžela pocházejících ze společného majetku manželů nebo jeho části do obchodní společnosti, a to bez ohledu na to, zda obchodní společnost vytváří základní kapitál nebo nikoliv. Podle obchodního zákoníku se společníkova činnost v obchodní společnosti nepovažuje za podnikání. Proto je na místě uplatnit obecný režim správy společného majetku manželů podle §145 a nikoliv zvláštní právní úpravu podle §146. V této souvislosti je nutné upozornit na to, že vklad prostředků ze společného jmění do obchodní společnosti není v teorii i praxi

⁴⁹ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 1731/2003, Soubor rozhodnutí NS č. C 2659

považován za obvyklou správu společného jmění manželů, takže je třeba souhlas obou manželů.

6.3. Odepření souhlasu manžela s použitím společného jmění k podnikání, podnikání bez souhlasu, odvolání již uděleného souhlasu s podnikáním

Pokud by nastala situace, že druhý nepodnikající manžel bez vážných důvodů odmítne udělit souhlas s použitím společného majetku nebo jeho části k podnikání, může podnikající manžel podat návrh k soudu na zúžení rozsahu společného jmění a následně podnikat s majetkem, který mu byl po vypořádání společného jmění přikázán (§148 odst.1).

V případě, že manžel začal podnikat se společným majetkem bez souhlasu druhého manžela, může se druhý manžel dovolat neplatnosti právních úkonů podnikajícího manžela podle §40a. Je tomu tak proto, že ustanovení §146 je ustanovením speciálním k obecné úpravě správy majetku společného jmění a podle §145 odst.2 je možné se této neplatnosti dovolat. Jde o neplatnost relativní, která se však nevztahuje na právní úkony, které se společným jměním nelze spojovat (např. na pracovní smlouvy, smlouvy o dílo atd.).

Komentář k občanskému zákoníku⁵⁰ uvádí i další, již složitější možnost ochrany nepodnikajícího manžela. Touto možností je odvolání již uděleného souhlasu k podnikání se společným majetkem. Odvolání je možné. Pokud však by nebyly pro takový postup opravdu vážné důvody nebo by hrozily vážné poškození práv třetích osob jednajících v dobré víře, odvolání by bylo neplatné.

6.4. Zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Podle §148 odst.2 soud na návrh některého z manželů zúží společné jmění manželů, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Soud tak za splnění těchto podmínek učinit musí, nikoliv však z úřední povinnosti (ex offio), nýbrž na návrh některého z manželů

⁵⁰ Švestka,J., Spáčil,J., Škárková,M., Hulmák,M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 987

(tím může být i podnikající manžel). V těchto případech soud nemůže rozhodnout jinak, než že podanému návrhu vyhoví. Ani ze závažných důvodů nemůže soud návrh zamítnout (srov. rozhodnutí NS ČR sp.zn. 22 Cdo 3515/2006, SR 2008, č.11).

Pod pojmem „získat oprávnění k podnikatelské činnosti“ se rozumí získání např. živnostenského oprávnění nebo jiného oprávnění k podnikatelské činnosti.

Neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti může být podle platného obchodního zákoníku ve veřejné obchodní společnosti společník nebo v komanditní společnosti komplementář.

Podle §148 odst.4 může dojít k obnovení původního rozsahu společného jmění manželů jen návrh jednoho z nich. Není však vyloučeno, aby návrh event. podali oba manželé. Blíže výklad v kapitole 7.2.

6.5. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely

Platí, že příjmy z podnikatelské činnosti nabyté za trvání manželství oběma manžely nebo i jen jedním z nich tvoří předmět společného jmění manželů, nebyla-li uzavřena smlouva, která by zákonem určený rozsah společného jmění modifikovala.

Zvláštní úprava podle §148 odst.3 však stanoví, že je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění (§148 odst.2) vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou; nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem (§148 odst.3). Podle soudní praxe příjem z podnikatelské činnosti manžela, vykonané před uzavřením manželství, leč vyplacený až po uzavření manželství, nepatří do společného jmění manželů (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 32 Cdo 1076/2006).

Podle ustálené soudní praxe platí, že pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s podnikajícím manželem, není podnikáním (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1717/2000, uveřejněný v Sou R NS č. C 1127).

Založení pracovního poměru mezi manžely platný zákoník práce neumožňuje (§318 ZPr).

6.6. Obchodní podíl

Problematika vztahu společného jmění manželů a obchodního podílu byla po poměrně dlouhou dobu v teorii i praxi kontroverzní. Lze obchodní podíl vůbec zahrnovat do společného jmění či nikoliv? Po svém určitém kolísání došla soudní praxe (R 68/2005) k závěru, že „...jestliže jeden z manželů za trvání manželství nabude z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se takto získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů...“. V jiném svém rozhodnutí soudní praxe uzavřela⁵¹: „...obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, nabytý jedním z manželů za trvání manželství ze společných prostředků se stává součástí společného jmění manželů. Soud rozhodující o vypořádání společného jmění manželů nepřikazuje hodnotu obchodního podílu, ale obchodní podíl. Obchodní podíl může být přikázán jen společníku obchodní společnosti.“.

Z toho vyplývá dvojí: Zaprvé, podle platné právní úpravy §143 odst.2, stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti, nezakládá nabytí tohoto podílu, účast druhého manžela na této společnosti. Na druhé straně nelze přehlížet, že s obchodním podílem je úzce spjata určitá majetková hodnota (§118 odst.2), která je předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků tvořících předmět společného jmění, pak se obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným stává jako hodnota získaným majetkem, a tudíž ze zákona (§143 odst.1 písm.a) součástí společného jmění manželů. Proto v situaci, kdy společník – manžel obchodní společnosti splatí vklad do základního kapitálu obchodní společnosti z prostředků společného jmění, se nestává druhý manžel společníkem (dochází tak k oddělení právního postavení manžela – společníka od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal.⁵² Pokud však jde o majetkovou hodnotu obchodního podílu, ta zůstává manželům společná.

⁵¹ Rozsudek NS ČR ze dne 30.5.2005, sp.zn. 22 Cdo 1781/2004

⁵² Bartošíková, M., Štenglová, I. Společnost s ručením omezeným, 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, s.86 a n., Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva, instituty rodinného práva, Praha: C.H.Beck, 2003

7. Modifikace společného jmění manželů

Novelou občanského zákoníku provedená zákonem č.509/1991 Sb. byly provedeny podstatné změny v právní úpravě majetkových vztahů mezi manžely. Dosavadní výrazně kogentní úprava, která vylučovala jakoukoliv smluvní modifikaci majetkového společenství (jedinou dispozicí manželů byla možnost podání návrhu na zrušení bezpodílového spoluvlastnictví ze závažných důvodů), byla nahrazena smluvní volností. Novota byla provedena ustanovením §143a, které umožňovalo manželům na základě dohody jak rozšířit, tak zúžit zákonem stanovený rozsah dříve platného bezpodílového spoluvlastnictví, výrazně odlišně upravit i správu společného majetku, jakož i vyhradit vznik bezpodílového spoluvlastnictví až ke dni zániku manželství, to vše formou notářského zápisu.

Novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb. institut smluvní modifikace zpřesnila. Nahradila pojem bezpodílového spoluvlastnictví manželů institutem společného jmění manželů a zároveň vyřešila některé interpretační problémy, které se do té doby v praxi objevily. Na právu manželů rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů, zejména v tom, zda vůbec mohou vyloučit uplatnění institutu společného jmění manželů, nic nemění.⁵³

Podle platné právní úpravy je tedy možné, aby společné jmění manželů bylo v určitých směrech modifikováno, a to buď smlouvou mezi manžely – smluvní modifikace (§143a a §147) nebo soudním rozhodnutím (§148 odst.1 a 2).

7.1. Smluvní modifikace

Pokud jde o smluvní modifikace společného jmění manželů, občanský zákoník je připouští v případech:

ustanovení §143a odst.1, který se týká změny rozsahu společného jmění,

ustanovení §143a odst.2, který umožňuje vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství

ustanovení §143a odst.3 upravující předmanželskou smlouvu,

ustanovení §147 umožňující odchýlnou úpravu správy společného jmění manželů.

⁵³ Švestka,J., Spáčil,J., Škárková,M., Hulmák,M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 972

Pro všechny výše uvedené způsoby smluvní modifikace platí zákonem předepsaná forma těchto smluv, a to forma notářského zápisu; ta je vyžadovaná pod sankcí absolutní neplatnosti (§39). K modifikaci by proto nepostačovala ani pouhá shodná vůle manželů týkající se změny rozsahu společného jmění (srov. usnesení NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2779/2008). Forma veřejné listiny, která je pro tyto majtkové přesuny mezi manžely vyžadována, odpovídá evropskému standardu s funkcí zdůraznit význam dopadu takto uskutečněných majtkových dispozic pro oba manžele.⁵⁴

Smlouvy, které modifikují společné jmění manželů, jsou zpravidla účinné již v momentě jejich uzavření. Pokud však dojde k uzavření smlouvy o rozšíření či zúžení společného jmění, která se bude týkat nemovitosti evidované v katastru nemovitostí, nastanou právní účinky smlouvy až vkladem do katastru nemovitostí (smlouva je právním důvodem – titulem, na základě něhož vloží katastrální úřad vlastnické právo i pro druhého manžela).

Ustanovení §143a odst.4, podle kterého se manželé mohou vůči jiné osobě na smlouvu uvedenou v předcházejících odstavcích odvolat jen tehdy, jestliže její obsah této smlouvy znám, slouží k ochraně třetích osob. Pokud by třetím osobám nebyl obsah těchto smluv znám, mohou se třetí osoby domáhat uspokojení ze společného majtku manželů tak, jako kdyby k žádné smlouvě o modifikaci mezi manžely nedošlo; v takovém případě by platil obecný (zákonný) nemodifikovaný majtkový režim společného jmění.⁵⁵ Důkazní břemeno zatěžuje v tomto směru manžele. Podle soudní praxe „za jinou osobu ve smyslu §143a odst.4 ObčZ je třeba považovat osobu, již se obsah smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů může v jejím právním postavení nějak dotknout, resp. může zkrátit její práva. Přitom není právně relevantní, zda taková smlouvy byla uzavřena před vznikem právního vztahu některého z manželů (popř. obou) k třetí osobě nebo později. Není také podstatné, zda tato třetí osoba byla o takovém zúžení některým z manželů informována při vzniku právního vztahu (pro který mohlo či může být případné zúžení právně významné); rozhodná je jakákoliv její vědomost o zúžení rozsahu společného jmění manželů, jež by mohlo ovlivnit její právní poměry“.⁵⁶ Ke splnění podmínky, že oprávněnému či jiné osobě musí být znám obsah

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 161

⁵⁶ Rozsudek NS ČR ze dne 12.4.2005, sp.zn. 22 Cdo 1593/2004 (PR 15/2005, str.566)

smlouvy o zúžení společného jmění manželů ohledně nemovitosti, nestačí sama skutečnost, že je smlouva součástí sbírky listin katastru nemovitostí a je vyznačena na příslušném listu vlastnictví (srov. rozsudek NS ČR sp.zn. 20 Cdo 612/2005).

Pokud jde o míru smluvní svobody při těchto modifikacích, je třeba respektovat povahu a účel institutu společného jmění manželů. Proto smlouvou nelze měnit podíl, v jakém manželé vlastnické právo nabývají (nelze proto připustit uzavření takové smlouvy, která by pro manžele zakotvovala nestejně podíly na společném jmění (např. pro manžela $\frac{3}{4}$, pro manželku $\frac{1}{4}$).⁵⁷

Smlouvy podle §143a odst.1, 2 a 3 lze opakovaně měnit, a to bez jakýchkoliv dalších zákonných podmínek.

7.1.1. Rozšíření společného jmění manželů

Podle ustanovení §143a odst.1 mohou manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit stanovený rozsah společného jmění manželů.

Rozšířením se rozumí případy, kdy předmětem společného jmění manželů se stane i majetek a závazky, které jinak zákon z předmětu společného jmění výslovně vylučuje (srov. §143 odst.1). To znamená, že společné jmění manželů tak může tvořit i majetek, který byl nabyt za trvání manželství dědictvím, darem, dále pak věci, které sloužily podle své povahy osobní potřebě nebo náležejí do výlučného vlastnictví tohoto manžela, popř. věci vydané na základě předpisů o restituci. Lze také říci, že rozšířením se omezuje výlučné vlastnictví manžela ve prospěch společného jmění manželů.

V ustanovení §143a odst.1 věta druhá je upřesněno, že takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nejen nabytých či vzniklých v budoucnosti, nýbrž i majetku a závazků, které již jejich společné jmění tvoří.⁵⁸

Ustanovené §143a odst.1 věta třetí pak ke zpřesnění dosavadní soudní praxe připouští, aby předmětem smlouvy o modifikaci mohly být i jen jednotlivé majetkové hodnoty a závazky, nebo-li připouští se možnost uzavření smluv dílčí povahy.

Je-li předmětem modifikace nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí (§143a odst.1 věta čtvrtá).

⁵⁷ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 168

⁵⁸ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2009, s. 92

Občanský zákoník se o horní hranici možného rozšíření předmětu společného jmění manželů blíže nezmiňuje. Z toho lze dovodit, že nelze vyloučit ani smlouvu, podle které by některý z manželů neměl žádný svůj výlučný majetek.

7.1.2. Zúžení společného jmění manželů

Ustanovení §143a odst.1 ve své první větě uvádí, že manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rovněž zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů.

Zúžením je tak třeba rozumět opačné případy než jsou rozšíření společného jmění manželů. Majetek a závazky, které by totiž jinak ze zákona tvořily předmět společného jmění, se smlouvou z předmětu společného jmění vylučují a zůstávají ve vlastnictví jednotlivých manželů; rozsah společného jmění manželů se tak zmenšuje a omezuje ve prospěch výlučného vlastnictví.

Odpověď na hranice maximálně možného zúžení společného jmění manželů lze dovodit z ustanovení §143a odst.2 o možnosti vyhrazení si vzniku společného jmění manželů až ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Posléze uvedené věci ze společného jmění manželů vyloučit nelze nikdy (obstojí-li však tato úprava v budoucnu, je otázka).

Dojde-li k zúžení společného jmění manželů, dojde buď k zúžení o jednotlivé majetkové hodnoty a závazky a nebo k celkovému zúžení až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

V případě zúžení až na věci tvořící obvyklé vybavení nabývají manželé majetek buď každý do svého výlučného vlastnictví a nabývají-li jej společně, nabývají jej do podílového spoluvlastnictví. K ostatním věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti a jež je třeba vypořádat dochází k zániku společného jmění manželů. Nedojde-li k jejich vypořádání podle zásad §149 odst.2 a 3, platí u těchto věcí režim společného jmění manželů (srov. rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 1476/2000, Soubor rozhodnutí NS ČR č.C 1120).

Stejně jako u rozšíření předmětu společného jmění manželů, tak i u zúžení je třeba notářského zápisu. Usnesení Nejvyššího soudu ČR⁵⁹ k tomu blíže stanovilo: „Jsou-li dány zákonné předpoklady pro zařazení věci do společného jmění manželů,

⁵⁹ Usnesení NS ČR ze dne 22.7.2008, sp.zn. 22 Cdo 2779/2008

mohou manželé učinit věc předmětem výlučného majetku jen způsobem stanoveným zákonem, tedy zejména zúžením společného jmění; k takové modifikaci je třeba notářského zápisu. Pouhá shodná vůle nabýt věc do výlučného majetku nemůže věc ze společného jmění vyloučit“.

7.1.3. Změna doby vzniku společného jmění manželů

Podle §143a odst.2 si mohou manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů až ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti.

Při tomto stavu věci nabývá v průběhu manželství každý z manželů majetek do svého výlučného vlastnictví a nabývají-li jej oba, nabývají jej do podílového spoluvlastnictví. V tom se výrazně posiluje majtková samostatnost manželů. Společné jmění manželů přesto vzniká, jeho předmětem však jsou pouze věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Pojem věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti není zákonem nikde blíže vymezen. Jeho vymezení je tak ponecháváno právní teorii a rozhodovací praxi soudů. Podle ustálené soudní praxe se těmito věcmi rozumí např. bytové zařízení jako kuchyňské vybavení, zařízení obývacího pokoje, ložnice, běžné elektrospotřebiče atd.

Ke dni zániku manželství bude předmětem společného jmění manželů jen to, co vyhovuje obecným pravidlům pro zařazení do předmětu společného jmění, resp. to, co přesahuje jmění každého manžela, se kterým do manželství vstupoval a nabyl v souladu s §143.

7.1.4. Změna správy společného jmění manželů

Zákon v §147 umožňuje, aby si manželé mohli smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit i správu společného jmění, a to odchýlně od zákonné úpravy (§145 a §146). Podle cit. zákonné úpravy platí, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně. Obvyklou správu majetku, který náleží do společného jmění manželů, může vykonávat každý z manželů sám; v ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, neboť jinak je učiněný právní úkon neplatný (srov. blíže kapitolu 5.). Ustanovení o zákonné správě společného jmění nejsou kogentní povahy, takže mohou být na základě §147 upravena odlišně.

Protože zákon blíže neuvádí, jaké formy správy společného jmění lze zřídit, může jít buď o společnou správu společného jmění (aniž by byla rozlišována obvyklá správa a ostatní záležitosti) anebo o výlučnou správu společného jmění jen jedním z manželů.

7.1.5. Předmanželská smlouva

Ustanovení §143a odst.3 umožňuje muži a ženě jako snoubencům, kteří chtějí uzavřít manželství upravit smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu své budoucí majetkové vztahy v manželství.

Je možné, aby si snoubenci smluvně upravili jak rozšíření nebo zúžení budoucího společného jmění manželů, tak vyhrazení zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů až ke dni zániku manželství, popř. správu společného jmění odchylnou od zákonné úpravy.

Smlouva může být uzavřena jen před vznikem manželství a nabývá účinnosti až uzavřením manželství. Po uzavření manželství jsou možné smluvní modifikace společného jmění manželů podle §143a odst.1a 2 a §147.

Zákon blíže nikterak nevymezuje, v jakém časovém horizontu by měla být předmanželská smlouva před vznikem manželství uzavřena. V praxi bývají uzavírány pod podmínkou, že manželství bude v určité lhůtě uzavřeno.

7.2. Modifikace soudním rozhodnutím

Zákon připouští, aby ke změně rozsahu společného jmění manželů mohlo dojít též rozhodnutím soudu.

Zákon č. 91/1998 Sb. nahradil možnost dosavadního zrušení bezpodílového spoluvlastnictví zúžením společného jmění. Každý z manželů je oprávněn podat návrh na zúžení společného jmění k soudu za předpokladu, že pro to existují vážné důvody (§148 odst.1), jestliže dojde k získání oprávnění k podnikání jedním manželem nebo postavení neomezeně ručícího společníka obchodní společnosti (§148 odst.2).

K zúžení společného jmění manželů dochází právní mocí soudního rozhodnutí.

7.2.1. Zúžení společného jmění manželů podle §148 odst.1

Podle této právní úpravy může soud ze závažných důvodů na návrh některého z manželů zúžit společné jmění manželů, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Zákon nevymezuje blíže pojem závažných důvodů, ponecháváje to právní teorii a praxi. Zřejmě jimi budou i nadále důvody, které již dříve vedly ke zrušení bezpodílového spoluvlastnictví podle právní úpravy před novelou z roku 1998 (konkrétně nevhodné nakládání jednoho z manželů se společným majetkem na úkor rodiny, zejména na úkor nezletilých dětí, nepříčiňování se jednoho z manželů o vytváření společného jmění). Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky⁶⁰ bude záležet na úvaze soudu: „*O tom, zda tu jsou závažné důvody pro zúžení společného jmění manželů, lze v odvolacím řízení zpochybnit, jen je-li tato úvaha zjevně nepřiměřená*“.

Ani pojem „věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti“ není zákonem blíže vymezen. Je ponecháván na úvaze teorie a rozhodovací praxi soudů, aby – objektivně uvažováno – rozhodly o obvyklém standardu manželství a rodiny ve společnosti v konkrétním případě (srov. již blíže kapitola 7.1.3.). Část literatury zastává názor, že soud může zúžit rozsah společného jmění manželů i méně, tj. nikoliv vždy až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, a to s argumentací „minus in maiore continetur“.⁶¹ Zbývá dodat, že i v občanském soudním řádu je používán pojem obvyklé vybavení domácnosti (§322 odst.2 písm.a) OSŘ). S ohledem na specifický účel tohoto ustanovení však je nutno dovodit, že obsah tohoto pojmu je v procesním právu užší než v právu hmotném.

Možnost rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů předpokládá podání návrhu jedním z manželů a úvahu soudu o důvodnosti vydání takového rozhodnutí. Pokud by soud závažné důvody pro zúžení společného jmění neshledal, návrh zamítne.

Podle §148 odst. 4 bylo-li zúženo společné jmění manželů na základě rozhodnutí soudu, může být rozšířeno v předchozím rozsahu opět jen rozhodnutím soudu vydaným

⁶⁰ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2211/2004

⁶¹ Švestka,J., Spáčil,J., Škárová,M., Hulmák,M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 990

na návrh jednoho z manželů. Z toho lze dovodit, že smluvní forma obnovy společného jmění v předcházejícím rozsahu není již přípustná.

7.2.2. Zúžení společného jmění manželů podle §148 odst.2

Podle §148 odst.2 soud zúží na návrh některého z manželů společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Stane se tak v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti anebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Soud za splnění těchto podmínek tak učinit musí (děje se tak ale nikoliv z úřední povinnosti, nýbrž na návrh některého z manželů, návrhu podnikajícího manžela nevyjímaje).

Soud nemůže návrh zamítnout ani ze závažných důvodů (srov. rozhodnutí NS ČR sp.zn. 22 Cdo 3515/2006, SR 2008, č.11)⁶².

Získáním oprávnění k podnikatelské činnosti se rozumí získání např. živnostenského oprávnění nebo jiného oprávnění k podnikatelské činnosti.

Neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti může být podle platného obchodního zákoníku ve veřejné obchodní společnosti společník nebo v komanditní společnosti komplementář.

Podle §148 odst.4 může dojít k obnovení předchozího rozsahu společného jmění manželů jen na návrh jednoho z manželů. Smluvní forma obnovy rozsahu společného jmění není přípustná. Není však vyloučeno, aby tento návrh podali oba manželé.

7.2.3. Vypořádání zúženého společného jmění manželů

Stejně jako u zúžení společného jmění manželů provedeného smluvně, tak i u zúžení provedeného soudním rozhodnutím, musí dojít podle §149 odst.4 k vypořádání společného jmění podle zásad stanovených §149 odst.2 a 3.⁶³ Přitom vypořádávána bude ta část společného jmění, která byla z původního rozsahu společného jmění vyňata.

⁶² srov. Usnesení NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1676/2000: „Pokud občanský zákoník stanoví, že soud zúží společné jmění manželů tehdy, jestliže jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, je na zúžení společného jmění manželů nárok, a soudu nezbude, než žalobě vyhovět“.

⁶³ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2903/2005: „Také na zúžení společného jmění manželů podle §148 odst.2 ObčZ se obdobně použije ustanovení §149 odst.2 a 3 ObčZ o vypořádání takového jmění“.

Podle soudní praxe⁶⁴ „...právní mocí rozhodnutí, jímž soud podle §148 odst.1 nebo §148 odst.2 ObčZ zúžil společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, společné jmění manželů k ostatnímu majetku zaniká a nedojde-li poté do tří let k jeho vypořádání dohodou manželů nebo rozhodnutím soudu, popř. k podání návrhu na vypořádání soudem, dochází k vypořádání společného jmění manželů k tomuto dalšímu majetku podle zákonné domněnky (§150 odst.4 ObčZ). Společné jmění manželů k věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti zaniká až zánikem jejich manželství“.

⁶⁴ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2903/2005

8. Zánik a obnovení společného jmění manželů

Existence majetkového společenství manželů je vázána na existenci manželství (§149 odst.1).

Společné jmění manželů se tak stává úpravou jejich majetkových poměrů, které zanikne nejpozději smrtí jednoho z manželů.

8.1. Zánik společného jmění manželů

Zánikem společného jmění manželství se rozumí zánik nastalý v důsledku zániku manželství samotného anebo zánik nastalý v průběhu manželství ze zákonem stanovených důvodů.

Do prvé skupiny lze zařadit zánik manželství v důsledku rozvodu, smrtí manžela nebo prohlášením manžela za mrtvého (§22 odst.1 ZoR). Dnem zániku společného jmění manželů je den právní moci rozhodnutí o rozvodu, den smrti manžela nebo den právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého. Za zánik společného jmění manželů nelze proto podle konstantní soudní praxe považovat jen zrušení společné domácnosti manželů (srov. R104/1967).

Výjimečně zákon připouští zánik společného jmění i za trvání manželství. Tímto důvodem je buď prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů (§268 odst.1 InsZ) nebo soudní výrok o propadnutí majetku některého z manželů (§52 odst.1,2 TrZ). Dnem zániku společného jmění manželů je den vyvěšení usnesení o prohlášení konkurzu na úřední desce nebo den právní moci rozsudku o propadnutí majetku manžela.

Prohlášením konkurzu zaniká společné jmění úpadce a jeho manžela, přičemž ta jeho část, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do konkurzní podstaty. Byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen až ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Zánik společného jmění má trvalý a nevratný účinek, takže se ani při případném zrušení konkurzu odvolacím soudem společné jmění neobnovuje.

Rozsudek soudu o propadnutí majetku některého z manželů má rovněž za následek zánik společného jmění manželů; to platí i pro případ částečného propadnutí majetku.

Po zániku společného jmění manželů nabývá každý z manželů majetek do svého výlučného vlastnictví a pokud majetek nabyli společně, nabývají jej do podílového spoluvlastnictví.

Z uvedené právní úpravy lze dovodit, že smluvní možnost zániku společného jmění zákon neumožňuje. Právě tak je tomu i pokud jde o zrušení soudem za trvání manželství. V těchto případech současná právní úprava umožňuje společné jmění zúžit, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Podle §149 odst.2 zanikne-li společné jmění manželů, provede se jeho vypořádání (o tom blíže následující kapitole). Do doby vypořádání společného jmění je třeba určit, jakým způsobem a čím se budou řídit majetkové vztahy bývalých manželů. Konstantní judikatura došla k závěru, že je možné podle §853 obdobně (analogicky) použít ustanovení upravující občanskoprávní vztahy obsahem a účelem mu nejbližší, tj. ustanovení o společném jmění manželů (srov. usnesení NS ČR sp.zn. 20 Cdo 238/2003). Obdoby by bylo možné použít i v případě užívání a správy společného jmění, nikoliv však v případě nabývání vlastnictví.

8.2. Obnovení společného jmění manželů

Podle §151 došlo-li k zániku společného jmění za trvání manželství, může být společné jmění obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů (obnovení na základě souhlasného projevu vůle manželů není přípustné). Navrhovatelem může být kterýkoliv z manželů. Zákonem nejsou stanoveny důvody, pro které by soud mohl společné jmění manželů opět obnovit. Podmínkou však je náležité zjištění skutkového stavu (např. zjištění, že odpadly důvody, které vedly k zániku společného jmění). Soud návrhu na obnovení společného jmění nemusí vyhovět. Rozhodnutí o obnovení společného jmění manželů má právní účinky ex nunc, tj. působí až ode dne právní moci rozhodnutí – srov. R42/1972 (nemohlo by jít o právní účinky nastalé ex tunc, protože v době, kdy bylo společné jmění zrušeno, jej bylo třeba i vypořádat).⁶⁵

⁶⁵ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1024

9. Vypořádání společného jmění manželů

Došlo-li k zániku společného jmění manželů, provede se jeho vypořádání (§149 odst.2).

K zániku společného jmění může dojít, jak bylo řečeno výše, jak zánikem manželství, tak v průběhu manželství. Vypořádání se provede též v případě, došlo-li k zúžení společného jmění (může se tak stát buď smlouvou nebo rozhodnutím soudu).

K zániku a vypořádání nedochází v jednom časovém okamžiku. Vypořádání proto přichází v úvahu až po zániku společného jmění.

Vypořádáním je třeba rozumět rozdělení společného jmění mezi manžely, tj. rozdělení majetku a závazků, které byly součástí společného jmění v době jeho zániku. Vypořádání se děje podle určitých zásad. V první řadě jde o to, kdo z manželů ztrácí k jednotlivým věcem vlastnictví a komu naopak vlastnictví zůstává.

Předmětem vypořádání může být jen majetek, který existoval ke dni zániku společného jmění manželů (srov. R 105/1967).

Nárok na vypořádání se nepromlčuje, protože jde o nárok, který svou podstatou vyplývá z výkonu vlastnického práva - §100 odst. 2 (srov. též R 42/1972).

Vypořádání lze dělit na stránku kvalitativní, tj. na uspořádání vlastnických vztahů k jednotlivým věcem a na stránku kvantitativní, při které jde o určení hodnotových podílů účastníků.

Podle občanského zákoníku lze vypořádání provést:

- dohodou bývalých manželů (§150 odst.1)
- soudním rozhodnutím (§150 odst.3)
- zákoné domněnky (§150 odst.4).

V případě, že došlo k zániku společného jmění z důvodu smrti či prohlášením manžela za mrtvého, provádí se vypořádání společného jmění v dědickém řízení (§460 a §175a a n.OSŘ).

Různé formy vypořádání mohou manželé kumulovat, takže část společného jmění může být vypořádána dohodou, další část soudního řízení, popř. v případě poslední části se uplatní zákonná nevyvratitelná domněnka.

Předmětem vypořádání jsou věci (movité i nemovité), práva a závazky, které tvoří součást společného jmění. Podmínkou je, aby v době zániku společného jmění byly součástí majetkového společenství.

Zákon pro vypořádání společného jmění manželů stanoví několik zásad. Jejich výčet není taxativní, takže je případně třeba přihlížet i k jiným okolnostem, které jsou pro vypořádání společného jmění důležité (srov. R 70/1965).

Prvou zásadou je zásada parity (§149 odst.2), podle které podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou rovné (stejně). Tato zásada se vztahuje jak na majetek manželů, tak i závazky, které jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Ze znění zákona lze dovodit, že jde o vyvratitelnou zákonnou domněnku, takže není vyloučeno – pokud to některý z manželů prokáže – že podíly budou moci být hodnoceny jako nestejně v závislosti na zjištěných skutkových okolnostech.⁶⁶

Další zásadou je tzv. zásada zápočtů. Podle ní každý z manželů má právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno vše, co ze svého výlučného majetku vynaložil na společný majetek a naopak je povinen nahradit vše to, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho výlučný majetek. Ratio legis těchto zápočtů je navrácení majetku do společného jmění, pokud byl tento majetek vynaložen na výlučný majetek některého z manželů. Jakým způsobem zápočty provádět zákon nestanoví. Teorie i praxe se shodují v tom, že pokud byl vynaložen náklad ze společného jmění na výlučný majetek manžela, soud mu uloží povinnost k náhradě i bez návrhu, zatímco pokud manžel vynaložil náklad ze svého výlučného majetku na společné jmění, musí o náhradu požádat, jinak mu náhradu soud nepřizná.

Pokud jde o stanovení ceny věcí pro účely vypořádání, soudní praxe vychází dlouhodobě (R 11/2001) z ceny věcí v době vypořádání společného jmění manželů avšak z jejího stavu v době zániku společného jmění manželů. Zhodnocení společné věci účastníky po zániku společného jmění již nemá žádný právní důsledek. Při stanovení ceny nemovitosti v rámci vypořádání společného jmění manželů se vychází z ceny obvyklé v daném místě a v době rozhodné, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.

⁶⁶ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 994

Další zásada je zásada přihlížení k potřebám nezletilých dětí. Tato zásada je zakotvena v §149 odst.3. Na základě této zásady je důležité v čí výchově a péči zůstávají nezletilé děti i po zániku manželství. Přihlédnutí k potřebám nezletilých dětí nemusí podle soudní praxe vždy vyústit ve zvýšení podílu toho z manželů, kterému byly svěřeny děti do výchovy (srov. R 70/1965). Tato soudní praxe však není prosta pochybností, neboť může znevýhodňovat toho z manželů, kterému byli nezletilé děti svěřeny.

Zásada zásluhovosti je další zásadou řadící se do výčtu zásad, podle kterých dochází k vypořádání společného jmění. Jde o to přihlížet k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu a jak se přičinil (zasloužil) o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry tohoto přičinění však je třeba vzít zřetel i k péči o nezletilé děti a k obstarávání společné domácnosti. Výši podílů tak mohou ovlivnit okolnosti na straně některého z manželů jako je jeho alkoholismus, užívání drog, výkon trestu odnětí svobody, bezdůvodné opuštění společné domácnosti, lehkomyšlné přebírání závazků atd.

Pro úplnost je třeba jen opakovat, že k vypořádání společného jmění dochází také při jeho zúžení, a to jak při smluvního zúžení (§143a odst.1), tak při zúžení na základě rozhodnutí soudu (§148 odst.1). Vypořádání se i tu děje podle zásad stanovených v §149 odst.2,3.

V případě smluvního zúžení by mělo být vypořádání provedeno i u té části, která byla vyňata ze společného jmění manželů a nebyla již vypořádána přímo ve smlouvě. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, pak nutno vycházet z toho, že ohledně těchto věcí platí režim společného jmění manželů.

V praxi dochází poměrně často k situacím, kdy si manželé zúží rozsah společného jmění pouze o konkrétní věci, avšak o jejich vypořádání již spolu dále nejednají. Bylo by však na místě, projevit shodnou vůli manželů i v těchto případech. Proto lze doporučit, aby kromě smlouvy o zúžení společného jmění, manželé uzavřeli zároveň dohodu o jeho vypořádání.

9.1. Dohoda manželů (§150 odst.1 a 2)

Dohoda o vypořádání společného jmění manželů (dohoda je částí literatury používána za synonymum smlouvy), musí mít písemnou formu, a to bez ohledu na to, zda je předmětem vypořádání nemovitost či nikoliv. Pokud by tato forma dodržena nebyla, šlo by o absolutní neplatnost právního úkonu (§40 odst.1). Jestliže do společného jmění manželů náleží též nemovitost, nabývá dohoda o vypořádání účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Práva věřitelů nesmí být dohodou manželů o vypořádání dotčena.

Tento způsob vypořádání je projevem svobody, autonomie a dispozitivnosti právních úkonů v občanskoprávních vztazích. Proto je také odůvodněně řazen ze tří forem vypořádání společného jmění na první místo. Jde o nejrychlejší a zároveň nejefektivnější způsob vypořádání majetkových poměrů mezi manžely, neboť lze při něm přihlížet k jejich hospodářským potřebám, individuálním zájmům, jakož i k osobním vztahům, které mají manželé k určitým věcem ze společného jmění.

Určitost je dalším předpokladem platnosti uzavřené dohody o vypořádání společného jmění. Pokud by došlo k neurčitosti byť i jen části dohody a tuto část by nebylo možné oddělit od zbývajících dohody, byla by dohoda neplatná v celém rozsahu.⁶⁷

Zbývá dodat, že tímto způsobem může být vypořádána i pouhá část společného jmění. Zbývajících část jmění by mohla být vypořádána soudním rozhodnutím nebo podle zákonné domněnky (§150 odst.4).

Další podmínkou platnosti dohody o vypořádání společného jmění je, že jí nesmí být dotčena práva věřitelů. Pokud by tomu tak bylo a práva věřitelů by dotčena byla, lze použít k nápravě ustanovení §42a o odporovatelnosti právních úkonů, popř. ustanovení §39 o neplatnosti právních úkonů, které svým obsahem nebo účelem odporují zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům. Podle praxe obecných soudů (rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 2085/2006) *„Zásah do práv věřitelů učiněný dohodou o vypořádání společného jmění manželů nezpůsobuje neplatnost, nýbrž pouze tzv. relativní bezúčinnost této dohody. Znamená to, že dohoda sice sledované právní následky vyvolá, avšak ve vztahu k osobám, v jejichž prospěch*

⁶⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 2.7.2003, sp.zn. 30 Cdo 957/2002: „Jestliže v rámci dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se účastníci dohodli také na rozdělení „skla, prádla, knih“, a to jednou polovinou takto souhrnně označených věcí pro každého z nich, aniž je označili konkrétně, lze to z hlediska požadavku určitosti dohody zpravidla považovat za postačující. Naproti tomu část dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, která se týká „zbývajících zařízení bytu“, činí dohodu účastníků v této části neurčitou a tudíž neplatnou. Jestliže tuto část dohody nelze oddělit od jejího ostatního obsahu, je dohoda o vypořádání účastníků neplatná v plném rozsahu“.

byla bezúčinnost nastolena, se na dohodu hledí tak, jakoby její právní následky nenastaly. Neúčinnost nastává přímo ze zákona, tj. bez nutnosti domáhat se vyslovení právní neúčinnosti soudem podle §42a; proto lze bezúčinnost uplatnit i námitkou ve sporu“.

Jako u každé jiné smlouvy, je i u dohody o vypořádání společného jmění možné odstoupit (§48 a §49).⁶⁸

Dohodu o vypořádání společného jmění nelze uzavřít v případě, pokud došlo k zániku společného jmění smrtí jednoho z manželů (srov. R 42/1972).

V soudní praxi vznikla otázka jako sporná otázka, jak je to se smlouvami s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu manželství vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost (§24a ZoR). Jde o jednu z nutných podmínek tzv. nesporného (zjednodušeného) rozvodu manželství, tj. rozvodu bez zjišťování příčin jeho rozvratu. Tuto smlouvu musí manželé uzavřít ještě před rozvodem manželství, čímž upravují své majetkové vztahy do budoucna. Účinnost takto uzavřené smlouvy však je vázána na právní moc rozhodnutí o rozvodu manželství podle §24a ZoR.⁶⁹ Podle soudní praxe,⁷⁰ a to lze jen přisvědčit, nelze vyloučit, aby dohoda pro dobu po rozvodu manželství podle §24a ZoR byla nahrazena po rozvodu manželství dohodou bývalých manželů o vypořádání společného jmění manželů podle §150 odst.1 ObčZ, a to i event. dohodou stejného obsahu“.

Lze obecně uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů ještě před rozvodem manželství?

Nutno usuzovat, že zásadně nikoliv (jde o konstantní judikaturu ještě podle zákona č.40/1964 Sb. Výjimku z této zásady přinesla až novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb., a to vložení ustanovení §24a ZoR. To za určitých zákonných podmínek (mj. písemná dohoda manželů s úředně ověřenými podpisy o vypořádání vzájemných vztahů k majetku) umožnila zjednodušenou formu rozvodu

⁶⁸ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2009, s. 146

⁶⁹ Usnesení NS ČR ze dne 14.6.2001, sp.zn. 30 Cdo 257/2001

⁷⁰ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2201/2005 nebo též usnesení NS ČR sp.zn. 30 Cdo 257/2001: „Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle §24a ZoR“

manželství. Každý jiný rozšiřující výklad však by byl v rozporu s kogentní úpravou §149.

9.2. Soudní rozhodnutí (§150 odst.3)

Z obsahu §150 odst.3 vyplývá, že neprovede-li se vypořádání společného jmění manželů dohodou, může je na návrh některého z manželů provést soud. Návrh však musí být podán u soudu v průběhu tří let od zániku manželství.

Návrh se nemusí vždy týkat vypořádání veškerého společného jmění, nýbrž jen jeho pouhé části. Soud je takovýmto návrhem co do rozsahu vázán. Na druhé straně soud není vázán navrženým způsobem vypořádání.⁷¹ Návrh musí obsahovat všechny důležité skutečnosti, soupis majetku pro vypořádání, včetně nemovitostí v cizině, bankovní účty, jakož i další významné skutečnosti.⁷² K tomu lze jen dodat, že řízení o vypořádání společného jmění manželů je řízením sporným, tj. řízením, které je ovládáno zásadou dispoziční. Protože jde o spor majetkový, který může být ukončen smírem, může být takový spor projednáván a rozhodnut v rozhodčím řízení (srov. §2 zák.č. 216/1994 Sb. o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů).

I při vypořádání společného jmění soudem se uplatňují zásady uvedené v §149.

V praxi nelze vyloučit případy, kdy podíly obou manželů na majetku patřícím do společného jmění budou stejné, avšak soudním rozhodnutím budou veškeré věci přikázány do vlastnictví jednoho z manželů s tím, že ten bude povinen proplatit celý podíl druhému manželovi v penězích (výjimečně lze povolit i splátky).⁷³ Rozdílná výše podílů při vypořádání společného jmění manželů může být vyjádřena nejen procentuálně, zlomkem, nýbrž i přikázáním věci jen jednomu z manželů aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vyrovnání.⁷⁴ Pokud jde o míru vlivu tzv. vnosů na výši

⁷¹ Rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2433/99 a rozsudek NS ČR sp.zn. 22 Cdo 684/2004: „V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů soud vypořádá jen ty věci (majetek) náležející do tohoto spoluvlastnictví, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy může jen ohledně ceny vypořádaného majetku a toho, jak jej mezi manžely rozdělí“.

⁷² Chalupa, L. Žaloba na vyklizení a vypořádání společného jmění manželů, Právní rádce, 2005, č.3, s. 18 a n.

⁷³ Rozsudek NS ČR ze dne 25.4.1974, sp.zn. 3 Cz 15/74

⁷⁴ Rozsudek NS ČR ze dne 25.10.2001, sp.zn. 22 Cdo 2914/99 nebo též rozsudek NS ČR ze dne 17.1.2001, sp.zn. 22 Cdo 2433/99: „Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty“.

vypořádacího podílu, je třeba se ztotožnit s názorem, že není důležité, čím a v jaké výši přispěl každý z manželů k pořízení společného majetku ze svého výlučného majetku, nýbrž to, jak se staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí.⁷⁵

Rozhodnutí soudu o vypořádání společného jmění, má právotvorný (konstitutivní) charakter. V rozhodnutí je stanoveno, jaký majetek připadne do výlučného majetku každého z manželů, jaký majetek bude v jejich podílovém spoluvlastnictví, popř. jaké bude finanční vyrovnání (kompenzace) pro manžela, jemuž vlastnické právo zaniklo.

9.3. Zákonná domněnka (§150 odst.4)

Ve snaze předejít právní nejistotě ohledně majetkových vztahů manželů v souvislosti se zánikem společného jmění a jeho následným vypořádáním, obsahuje občanský zákoník úpravu nevyvratitelné zákonné domněnky. Podle ní, nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí:

- ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá,
- ohledně ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné.
- totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách závazcích manželům společných.

K uplatnění zákonné nevyvratitelné domněnky může dojít v případě zániku společného jmění i ve zvláštních případech jeho zániku, právě tak jako v případě zúžení tohoto jmění, ať smlouvou podle §143a nebo rozhodnutím soudu podle §148 odst.1 a 2.

Pokud jde o movité věci, platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém z nich každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Je zvlášť důležité, aby proti tomuto faktickému stavu užívání věci jedním manželem, nevznesl druhý manžel námitky. Doba, po kterou je nutné movité věci užívat, není stanovena jako tříletá, ale dobou přiměřenou. Pokud

⁷⁵ Rozsudek NS ČR ze dne 17.5.2005, sp.zn. 22 Cdo 1821/2004

jsou tyto podmínky splněny, nabývá movité věci každý z manželů do svého výlučného vlastnictví; v opačném případě se nabývá movitá věc do podílového spoluvlastnictví.

Věci nemovité jsou ze zákona vypořádávány tím způsobem, že je manželé nabývají do podílového spoluvlastnictví s rovnými podíly.

Toto ustanovení zákona se použije též na vypořádání společných majetkových práv, pohledávek a společných závazků.

Po takto provedeném vypořádání již mezi manžely neexistuje žádný společný majetek, který by nebyl vypořádán. To znamená, že dojde-li k vypořádání podle zákonné domněnky, manželé již proti sobě nemohou uplatňovat žádné vzájemné zápočty.

9.4. Insolvenční zákon a zánik a vypořádání společného jmění manželů

Nový zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení se dotýká i společného jmění manželů. Způsoby řešení úpadku, resp. hrozícího úpadku dlužníka v insolventním řízení je konkurz, reorganizace, oddlužení a některé zvláštní způsoby řešení úpadku.

Pro institut společného jmění manželů má význam především konkurz a reorganizace.

Je-li dlužník v úpadku, soud prohlásí na jeho majetek konkurz. Jeho prohlášením zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela. Po dobu trvání konkurzu nemůže vzniknout nové společné jmění. Insolvenční správce je oprávněn uzavřít buď dohodu o vypořádání společného jmění manželů, kterou musí schválit insolvenční soud a vyslovit s ní souhlas též věřitelský výbor (neplatí však v případě nepatrného konkurzu) anebo navrhnout jeho vypořádání u soudu. Do konkurzní podstaty se zahrne i majetek ve společném jmění dlužníka a jeho manžela.

Probíhá-li již soudní řízení o vypořádání společného jmění, pak dojde-li ke konkurzu, řízení se nepřerušuje. Namísto úpadce však do řízení vstupuje správce konkurzní podstaty.

Pro uspokojení pohledávek věřitelů může přicházet v úvahu jen ten majetek, který byl přikázán úpadci. Nepostačuje-li, zahrne se veškerý majetek tvořící společné

jmění manželů do konkurzní podstaty (§264 InsZ). Zákon bohužel neřeší otázku jak má druhý manžel ochránit svůj vypořádací podíl. Bude záležet na postupu praxe.

Jak bylo řečeno již výše, úpadek lze řešit i reorganizací. Tou se rozumí postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření tohoto podniku podle schváleného reorganizačního plánu přičemž průběžnou kontrolu konají věřitelé. Zbývá dodat, že reorganizace se týká jen podnikatelů. Dojde-li k povolení reorganizace podniku společné jmění nezaniká. To znamená, že k reorganizaci lze použít i majetek ve společném jmění manželů. K tomuto použití však musí dát manžel dlužníka souhlas.

10. Závěr

Závěrem své diplomové práce se pokusím stručně nastínit svou vlastní představu o základním přístupu k budoucí úpravě majetkového režimu mezi manžely.

Ve společenských a právních podmínkách 21.století by mělo moderní uspořádání majetkových vztahů mezi manžely záviset zásadně na jejich svobodné – autonomní vůli. Tak jak muž a žena vstupují do manželství jako svobodní jedinci, ze své vůle a dobrovolně, tak svobodně, dobrovolně a ze své vůle by měli mít manželé možnost chovat se v oblasti majetkového uspořádání i po uzavření manželství. To znamená, že pokud by manželé chtěli mít své majetky i po uzavření manželství nadále odděleny, měla by jim právní úprava tuto možnost poskytnout. V takovém případě by se ovšem měla mezi nimi uplatnit i zásada oddělené správy jejich majetků. Pokud by se však manželé, popř. ještě jako snoubenci rozhodli ještě před uzavřením manželství mít i po jeho uzavření v nějaké formě společný majetek, který by měl přispívat k utužení jejich osobního trvalého manželského společenství, měla by jim to právní úprava rovněž umožňovat. Jinými slovy řečeno, manželé by měli mít opět možnost dohodou a ze své vůle založit – ať totální či parciální – určitou formu majetkového společenství.

Z toho, co bylo předestřeno, vyplývá, že se má základní představa o majetkovém režimu manželů ztotožňuje se základním pojetím pro úpravu majetkového režimu manželů i nově připravovaným občanským zákoníkem. Je třeba dodat, že z tohoto pojetí také – byť v různých obměnách – vycházejí i vyspělé zahraniční úpravy.

K navrhované úpravě manželského majetkového společenství nového občanského zákoníku však mám jednu výhradu. I když nově navrhovaná úprava vychází z režimem odděleného majetku manželů, na druhé straně nedává možnost, aby si jednotlivý manžel mohl se svým výlučným majetkem jakýmkoliv způsobem nakládat.

Seznam zkratek

ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník Tam, kde u citovaného paragrafu není uvedena žádná zkratka právního předpisu, rozumí se tímto předpisem občanský zákoník.
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZO	Obecný zákoník občanský z roku 1811
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
InsZ	zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon
ZPr	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
TrZ	zákon č. 140/1964 Sb., trestní zákon
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky

Použitá literatura

- *Bartošíková, M., Štenglová, I.* Společnost s ručením omezeným. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2003
- *Bičovský, J.* Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Linde Praha, 1993
- *Boguszak, J., Čapek, J., Berlich, A.* Teorie práva. Praha: Eurolex Bohemia, 2001
- *Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol.* Občanský soudní řád. Komentář. I.a II. díl. 7.vydání. Praha: C.H.Beck, 2006
- *Češka, Z., Kabát, J., Ondřej, J., Švestka, J., a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Díl 1. Praha: Panorama, 1987
- *Dvořák, J.* Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004
- *Dvořák, J. Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007
- *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3.vydání. MU v Brně: Doplněk, 2002
- *Fiala, J., Kindl, M., et al.* Občanský zákoník. Komentář. I.díl. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- *Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M.* Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2009
- *Chalupa, L.* Žaloba na vyklizení a vypořádání společného jmění manželů, Právní rádce, 2005
- *Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kol.* Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: Aspi, 2005
- *Radvanová, S., Štěpina, J.* Majetkové otázky v manželství a rodině. Praha: Orbis, 1967
- *Rouček F., Sedláček J.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, Díl V. Praha: Linhart, 1937
- *Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol.* Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009
- *Radvanová, S., Zuklínová, M.* Kurz občanského práva, instituty rodinného práva, Praha: C.H.Beck, 2003

- *Winterová, A., a kol.* Civilní právo procesní. 5.aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, a.s., 2008
- *Zoulik, F.* Občanský zákoník. Komentář. Svazek 10. Praha: Trizonia, 1992

V diplomové práci byla využita bohatá judikatura českých obecných soudů, zejména Nejvyššího soudu České republiky.

The Abstract

Theoretical and practical issues of community property of spouses

My thesis deals with the complex institution of community property of spouses.

After the short introduction which includes the survey of the development of community property of spouses on Czech territory, thesis characterises the theoretical and practical analysis of the important items of the community property of spouses.

Generally spoken, thesis contains – besides introduction and conclusion – nine chapters. Each chapter is subdivided into several subchapters and some of them are subdivided into the parts.

My thesis utilized achievements of the Czech expert literature as well as judicature of the Czech courts.

Chapter One deals with the history of community property of spouses on the Czech territory. Chapter Two is concerned with the explanation of the formation of the community property of spouses. Chapter Three relates to the origin of community property of spouses. Chapter Four is addressed to the object. Chapter Five describes the contents of community property of spouses. Chapter Six examines the problems of the community property of spouses connected with business. Chapter last focuses on the problems of termination, restoration and settlement of community property of spouses.

At the conclusion of my thesis I focus on my fundamental idea of the regime of property arrangement between spouses in the new social and legal conditions of 21. century.

Klíčová slova (The Key Words)

- **společné jmění manželů** (the community property of spouses)
- **subjekt společného jmění manželů** (subject of the community property of spouses)
- **předmět společného jmění manželů** (object of the community property of spouses)
- **modifikace společného jmění manželů** (modification of the community property of spouses)
- **vznik, zánik a vypořádání společného jmění manželů** (formation, termination and settlement of the community property of spouses)